

ΟΜΙΛΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥΤ

ΑΘΙΜΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ ΔΙΑ ΤΗΝ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ

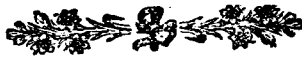
ΑΛΛ' ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣΑ

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῇ 5

Ἀπριλίου 1853.

ΥΠΟ

Γ. ΤΕΡΤΣΕΤΗ,

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως

(Παρά τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς, ἀριθ. 420).

1853.

Πρὸς τὸν Κύριον Σπυρίδωνα Μαυρογιάννη.

Ὅποιος ἀφιερώνει ἢ χαρίζει εἰς ἄλλον πρᾶγμα τι, δηλοῖ τὸ φίλευμά του, ὅτι θέλει νὰ προσφέρῃ πρὸς τὸν φίλον του δεῖγμα ἀγάπης ἢ καὶ εὐγνωμοσύνης. Γεννῆται ὁμῶς φυσικὰ ἓνα ἐρώτημα, τάχα τὸ ἀφιερωμένο πρᾶγμα ἀξίζει ὥστε νὰ ἀφιερωθῇ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν φίλον; Φίλε μου Μαυρογιάννη, ἀφιερώνωντάς σου τὸ ἐγκώμιόν μου εἰς τὸν μακαρίτην Πατριάρχην, τρεῖς ἔχω δικαιολογητικὸς λόγους, καὶ ἂν αὐτοὶ εὐρεθῶν ἀδύνατοι, ἄλλους δὲν ἔχω.

Πρῶτον, τὴν ἡμέραν τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου μου τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου ἔσυρε πυκνὸν ἀκροατήριον φαίνεται ὅτι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς δὲν μ' ἐγκατέλειψε, καὶ ὠμίλησα ὄχι ἀναξίως τῆς ἀρετῆς του, δὲν δυσαρέστησα ἀρμοδίους χριτάς· τὸ φίλευμά μου λοιπὸν συντροφεύεται μὲ τὴν καλὴν γνῶμην ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν τῆς πρωτεύουσας.

Δεύτερο δικαιολόγημα· ἐπειδὴ, φίλε μου, συζῆς μὲ τὸ ἄνθος τῶν πρακτικότερων Ἑλλήνων, εἰς τὸ μέσον τοῦ πρακτικότερου ἔθνους τῆς γῆς, ἀποστρέφεται τοὺς ἀπίαστους σιδηροδρόμους, ποῦ τινὲς τῶν ὁμογενῶν μας στένουν εἰς τὸ χάσμα τῶν αἰώνων διὰ νὰ μετακομίσουν τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων, καθὼς δὲν νοστιμεύεται καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι μὲ πρόφασιν διορθώσεως καταστρέφουν καὶ βασανίζουν τὴν φυσικὴν, χαριτωμένην γλῶσσαν τῆς νέας Ἑλλάδος. Ὅταν ἀπερνούσαμεν τὰ καλοκαίρια εἰς ταῖς ἐξοχαῖς τοῦ Λονδίνου, συχνὰ ὠμολογήσαμεν εἰς ταῖς συνομιλίας μας, ὅτι ἡ καλὴ ἐνέργεια εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὄχι εἰς τὰ κούφια οὔτε εἰς τὰ παράξενα, εἶναι ἡ καρπερὴ αἰτία τοῦ μεγαλείου θνητῶν καὶ ἐθνῶν. Μὲ αὐτὸ τὸ τηλεσκόπιον εἰς τὸ χέρι εἶδαμεν, ἐθαυμάσαμεν καὶ τὴν δόξαν, τὸ ὕψος τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς. Εἰς τέτοιον κῆπον ἀναθρεμμένος, φιλόπατρις ὡς εἶσαι, νοὺς ῥουμελιώτικος καθαρὸς, προτιμᾷς τὴν

ἀλήθειαν τῆς εὐμορφῆς φωνῆς ὅλου τοῦ ἔθνους, παρὰ τὰ μυστηριώδη ἀεροβατήματα τῶν ἄλλων. Τώρα, ἄμα, φίλε μου, ἀνοίξης τὸ φυλλάδιόν μου, καὶ ἰδῆς τὴν πρώτην ἀράδα, θὰ χαρῆς, ἐπειδὴ ἀπλᾶ γραμμένο εἶναι· δὲν θὰ σὲ φοβίσουν λόγια μὲ περι-κεφαλαίαις, οὔτε θὰ μὲ ἰδῆς νὰ διορθῶνω τὸ ῥοβο-λῶ εἰς ῥομβολῶ ἀπὸ τὸ ῥόμβος, ἢ ὀρθότερα, ἑλ-ληνικώτερα, εἰς ῥομβοβολῶ. Θεε! φύλαξέ μας ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τῶν διορθώσεων.

Τρίτος λόγος· εἰς ἓνα σου γράμμα μου ἔγραφες, ὅτι ἐσύττησες ἐμπορικὸ κατὰστημα εἰς τὴν Καλκούτα, καὶ μοῦ ἔλεγες νὰ τοῦ δώσω τὴν εὐλογίαν μου· ἡ εὐλο-γία μου, ἀγαπήτῃ Μαυρογιάννη, δὲν φθάνει ὡς ἐκεῖ· ταξειδὶ μεγάλο, λαγγαδιαῖς καὶ κορφοβούνια ψηλὰ καταμεσηῆς, καὶ σκοτίζεται εἰς τὸν δρόμον· μάλιστα ἂν, ἀπερνῶντας ἀπὸ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, τὴν ξαφνί-ση ὁ πᾶταχος τῶν δίφρων, καὶ ἵππων χρεμετιζόντων ἐν τῷ ὄρθῳ κύματι. . . οὐ ἑλληνικούραις! συμπάθησέ με τούτην τὴν φορὰν, νὰ, τὰ στρέψω εἰς τὸ ἀπλό· ἂν τὴν ξαφνίση τὸ ναύγιο τῶν στρατευμάτων τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως εἰς τὸ μανισμένον κύμα, ὡ τότε βέβαια γυρίζει ἀπρακτὴ ὀπίσω καὶ κακὴν κακῶς, καὶ, ἂν ξαναύρη τὸν δρόμον.— Ἄν δὲν φθάνη ὁμοῦς ἕως ἐκεῖ ἡ εὐλογία μου, φθάνει εὐχὴ καὶ εὐλογία τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου Γρηγορίου, φθάνει ἐκείνη τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ ἄλλων συγγενῶν σου φονευ-μένων εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας. Εἴθε ἡ εὐλο-γία τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου νὰ ἦναι πάντοτε προ-στάτρια τῶν ἔργων σου· δέξου καὶ τὸ ἀφιέρωμά μου ὡς δεῖγμα φιλίας καὶ δικαιοσύνης, ἐπειδὴ σοῦ ἀπο-δίδω ὅτι μοῦ δίδεις, ἀγάπην ἀντ' ἀγάπης.

Ἀθήραι 1 Ἰανουαρίου 1853.

Ὁ Φίλος σου

Γ. ΤΕΡΤΙΖΕΤΗΣ.

ΟΜΙΛΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Ἐκφωνηθεῖσα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς

τῇ 5 Ἀπριλίου 1853.

Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι τῶν μικρῶν παιδιῶν, λέγει τὸ Εὐαγγέλιον. Ἄν ἀθῶα ψυχῇ, ἔντιμι Κύριοι ἀκροαταί, κερδίζη τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καρδίαν ἀθῶαν, ψυχὴν καλὴν πρέπει νὰ ἔχη καὶ ὁποῖος βούλεται νὰ ὁμιλήσῃ ἀξίως διὰ τοὺς μακαρίους οὐρανοπολίτας. Πρέπον καὶ δίκαιον φαίνεται, ὁ καθαρὸς νὰ ὁμιλῇ διὰ τοὺς καθαρούς· ἔπειτα, ἂν εἴμεστε ἀθῶοι, ἐννοοῦμεν καὶ καλῆτερα τὴν ἀθώτητα τῶν ἄλλων· τὸ ἀθῶον τῆς ψυχῆς μας χρησιμεύει ὡς ὄφθαλμὸς λαμπρὸς ποῦ βλέπει τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγαθῶν. Ἀθώοτητος αἰσθάνομαι ἀνάγκην σήμερον, βουλόμενος νὰ σᾶς-ὁμιλήσω διὰ τὸν μακαρίτην Γρηγόριον, Πατριάρχην καὶ Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ πῶς εὐκολον, κατορθωτὸν πῶς; Ὅσοι ζοῦμεν τὴν κοσμικὴν ζωὴν, ἀποχαιρετήσαμεν πρὸ πολλοῦ καὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, πῶς νὰ εὐροῦμεν εἰς τὰ σπλάγχνα μας τὴν ποθουμένην ἀθώτητα, χάριν τῆς ὁποίας νὰ δώσωμεν ζωὴν καὶ κάλλος εἰς τὸ ἐγκώμιον τῶν

Ἁγίων; Ἐβαψαν τὴν καρδίαν μας τὰ πάθη τῆς κοινωνίας, ἡ δυσπιστία, ὁ φθόνος, τὸ φιλήδονον, ἡ διχόνοια, ὅσα τέλος μάχονται τὴν ἀθωότητα. Ἄν ὁμως συμβῆ καὶ νοήσετε σήμερον εἰς τὰ λόγια μου χάριν ἢ αξιοπρέπειαν, ἀποδόσετέ το εἰς τὸ εὐμορφο κείμενο ποῦ ἐπῆρα νὰ σχολιάσω, εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀρετῆς τοῦ παναγιωτάτου Πατριάρχου. Ὡς συμβαίνει, ἂν ταξειδεύωμεν εἰς ἄγρια δύσβατα μέρη, καὶ αἰφνιδίως εὐφραίνονται οἱ ὀφθαλμοί μας, ἂν ἰδοῦμεν ἔμπροσθέν μας κάμπους, περιβόλια εὐμορφα, καθίζομεν εἰς τοὺς ἰσχιούς τῶν δένδρων καὶ πέρνομεν χαρὰ ἀπὸ τὰ ἄνθη καὶ ἀπὸ τοῦ καρπούς· ὁμοίως καὶ ἐγὼ, ὡς ἀφιερώθηκα εἰς τὴν ἐξέτασιν, καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου, μοῦ ἐφάνη νὰ πνέω τὸν γλυκὺν ἀέρα καὶ νὰ χαίρωμαι ὅλην τὴν γαλήνην τῆς πρώτης ἀρχαϊκῆς ἀθωότητος τῶν ἀνθρώπων.

Θὰ ἱστορήσω λοιπὸν τὴν ἀθωάν του ζῶν, τὴν κλίσιν, τὸν ἔρωτα τοῦ μακαρίτου πρὸς τὴν ἐπιστήμην, θὰ σχολιάσω τὴν φιλομάθειαν, τὸν πατριωτισμόν του, θὰ κλείσω τὸν λόγον μου μὲ τὴν διήγησιν τοῦ μαρτυρίου του· μὴ γένοιτο, φθάνωντας ἐγὼ εἰς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς ὁμιλίας μου νὰ κινήσω εἰς δάκρυα καὶ εἰς θρήνους τὸ ἀκροατήριον! οἱ θρήνοι, τὰ δάκρυα ἀρμόζουν εἰς τὴν ταφὸπετραν νέου παλληκαρίου, ποῦ δὲν ἔζησε νὰ δείξῃ τοὺς καρπούς τῆς μεστῆς ἡλικίας, ὄχι εἰς γέροντα, ὁ ὁποῖος ἐπλήρωσε μὲ τιμὴ καὶ δόξα τὸ μακρόβιον τῆς ἡλικίας του· οὔτε πάλαι θὰ τινάξω εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σας

λαμπάδα εκδίκησεως μὴ γένοιτο! εἰς αὐτὸ τὸ παρακλήσι τῆς ἐπιστήμης, εἰς γαληνίαιο οἰκοδόμημα βιβλιοθήκης, νὰ σαλπίσω ἐγὼ σάλπιγγα αἵματος, νὰ προκαλέσω φόνον ἀντὶ φόνου. Ὀψιμοὶ υἱοὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ κόσμου χρεωστούμεν καὶ εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην τὴν ἀπόδειξιν ὅτι καρπούμεθα τοῦ περμαμένου καιροῦ τὰ μαθήματα, ὅτι προοιμιάζομεν τὰξιν σοφῆν νέου κόσμου, ὅτι εἴμεθα κοντολογῆς ἄκρη καὶ ἀρχὴ αἰώνων οἱ εἰδήμονες τοῦ περσμένου καιροῦ καὶ οἱ προορατικοὶ τοῦ μέλλοντος μῶς φαίνεται νὰ μᾶς λέγουν, Καλλιεργεῖτε τὸν νοῦν σας, τελειοποιεῖτε τὴν καρδίαν σας εἰς τὸ καλὸ, προκόβετε εἰς ταῖς ἐπιστήμας καὶ εἰς ταῖς τέχναις, τώρα ποῦ ἡ μακαρία εἰρήνη φωτίζει τὴν πατρίδα σας, καλλιεργεῖτε, σέβεσθε τὸ φιλελεύθερο πολίτευμα τῆς πατρίδος σας καλῆτερον ἄλλην ἐκδίκησιν δὲν δύνασθε νὰ πάρετε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς σας, καλῆτερον εὐχαρίστησιν νὰ δώσετε εἰς τοὺς φίλους σας.

Πιστὸς εἰς πνεῦμα, ὡς πιστεύω, καλῆς διδασκαλίας γράφω τὸ ἐγκώμιον τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου ζῶν καὶ τέλος εἶναι κείμενο σεβασμοῦ, λύτης καὶ ἀγάπης εἰς τὰ σοφὰ ἔθνη καὶ εἰς τὸ ἔθνος μᾶς τὸ θεῖον του λείψανον ἐστοχέωσθε θεμέλια ἐλευθερίας στοχασθῆτε τί κείμενον σεβασμοῦ διὰ τοὺς ἐλευθερωμένους! καὶ ἐγὼ ἐλπίζω, ὅτι ἡ ὀμιλία μου δὲν θὰ σὰς δυσαρεστήσῃ· σήμερον ἂν ὡς ζωγράφος τῆς ἀρετῆς τοῦ Δημητσανίτου ἀνδρὸς δὲν φανῶ πολὺ κατώτερος τοῦ ὁσωτάτου πρωτοτύπου.

Θέλω ἀρχῆς ἀρχῆς ὡς ἓνα φῶς εἰς τὴν ὁμιλίαν μας νὰ σᾶς εἰπῶ μίαν πηγὴν ἀθωότητος μεγάλην τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἐσκέφθητε, Κύριοι, ποτὲ, ποῖα τιμὴ τοῦ κόσμου καὶ σέβας καὶ ἀγάπη συναδελφῶν ἀνδρά, γυναῖκα ἀνζοῦν παρθενικῶς; ἂν, εἴτε γυνὴ εἴτε ἄνδρας προτιμῶντας ἀνύπανδρον βίον ζοῦν με μελέταις σοφίας, με ἔργα φιλάνθρωπα καὶ θεοσεβῆ; Τὸ εἶδος τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶναι ἀθωότης, ἐπειδὴ λαμβάνει τὰ πρωτεῖα τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ὕλην, καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι καθαρότης, φῶς, Θεοῦ προσόν. Ἡ συνειδήσις τοῦ κόσμου γράφει πρὸς ἔπαινον καὶ δόξαν τοῦ νικητοῦ τῆς ὕλης τοὺς πολλοὺς του κόσμου· ὄχι με ἀνιδρωτον ἀγῶνα κατέβαλε τὸ ἀντιδικὸ στοιχεῖον, ἀλλὰ καρπὸς εὐλογημένος τοῦ νικητοῦ εἶναι ζωὴ ἀθῶα. Παρθενικὰ κοράσια ἐφύλατταν τὸ ἱερὸ ἀπομίμητο πῦρ εἰς τὸ Καπιτώλιον τῆς Ῥώμης καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων, κατεργαζομένης Θεοῦ θέλει διάκονον ἀθῶον. Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλην πηγὴν πρέπει νὰ σᾶς ἀναφέρω ἀσυγκρίτως θαυμαστότερην, πηγὴν ἀθωότητος ῥέουσαν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ με τὸ ἀμβρόσιον νέκταρ τῆς ὁποίας μόνον οἱ ὄντες Χριστιανοὶ δύνανται νὰ εὐφρανθοῦν σᾶς ἀμιλῶ διὰ τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας, ἂν μετάνοια καὶ λύπη προετοιμάσουν τὴν κοινωνίαν, ὃ κοινωνούμενος ἀναγεννηταί, ἀναζῆ με ὅλην τὴν ἀθωότητα, με ὅλην τὴν χάριν τῶν πρωτοπλάστων γονέων, ὁποίους πρώτη φορά τοὺς ἐδέχθη τὰ ἀμίαντο καὶ εὐῶδες χῶμα τοῦ παραδείσου. Τὰ δάκρυα τῆς μετανοίας καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος,

τοῦ ἀγιωτάτου τῶν Ἀγίων, λούουν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ἁμαρτήματα. Ὅποιος γευθῆ τὴν σάρκα μου καὶ πῖθ' ἀπὸ τὸ αἷμα μου μένει εἰς ἐμὲ καὶ ἐγὼ μένω εἰς αὐτόν· τί δηλοῦν τὰ θεῖα αὐτὰ λόγια, εἰμὴ ὅτι ὁ θνητὸς ἄνθρωπος ἂν τοῦ μυστικοῦ δεῖπνου ἀξιωθῆ συντραπέζος ἐνδύεται τὴν ἀθωότητα καὶ τὴν ἀγιότητα τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς πίστεως Ἰησοῦ; Ἡ ἡμέρα θὰ μᾶς ἐφευγε, θὰ μᾶς πλάκονε τὸ σκοτάδι ἂν τὸ ὄσιον αὐτὸ θέμα τῶν ἀθωοτήτων ἠθέλαμεν πλατύτερα νὰ ἀνοίξωμεν, ἂν ἤμουν ἄξιος διὰ τόσο ἄρκουον ὅσα εἶπαμεν, ἤφερα πρὸ ἀκροατήριόν μου ἕως ἐκεῖ πρὸς ἔμπροσθεν, δειχνωντάς του ταῖς δύο πηγαῖς τῆς ἀθωότητος τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου.

Συγγένεια, συμμαχία ποτεθὴ ὑπάρχει παλαιῶθεν μεταξύ σωφροσύνης, παρθενίας καὶ ἱερωσύνης· ὅθεν ὁ φιλάρετος Γρηγόριος ἔγεινε ἱερέας καὶ ἐπίσκοπος Σμύρνης, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Πατριάρχης.

Δὲν θὰ σᾶς τελειοποιούσα ὁμῶς τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς του, ἂν δὲν σᾶς ἔλεγα καὶ ἓνα ἄλλο χάρισμα τῆς νεότητος τοῦ μακαρίτου· ἦτον φιλομαθής, ἦτον ἀναγνώστης ἄοκνος τῶν ἀρχαίων προγονικῶν συγγραμμάτων. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία δὲν ἀποστρέφεται τὰ φῶτα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς φιλοσοφίας, δημιουργημένη ἀπὸ φῶς, μάλιστα ὑρέγεται τὸ φῶς· ὅποιος φρονεῖ ἀλλέως ἀγνοεῖ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἦκουσα ἀπὸ ἐπίσημον ἄνδρα τῆς Εὐρώπης λόγον ἀξιωματικῶς ἀνευτον, καὶ τὸν μεταδίδω εὐχαρίστως εἰς ἀκροατή-

ριον 'Ελληνικόν' ἄν, μᾶς εἶπε εἰς μίαν του παρά-
 δοσιν ὁ ἀξιότιμος καθηγητῆς 'Ρόσης, ἄν τὸ Εὐαγ-
 γέλιον ἤφερε τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς εἶναι
 ὁμολογούμενον, οἱ σοφοὶ τῆς 'Ελλάδας πρόστοι-
 μασαν τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητος νὰ δεχθῆ φῶς
 καὶ ἀλήθειαν. Ἐὰ χεῖλη τοῦ ἀνδρὸς τούτου πρὶν
 καιροῦ τὰ ἐκλείσει συνωμοσία δολοφόνων πρὸς ζημίαν
 τῆς φιλοσοφίας· τὸ ἀηδόνι, ὁ σοφὸς νοῦς τοῦ ἀνδρὸς
 ἐσχόλασε ταῖς ἁρμονίαις του εἰς τὸν πλανήτην μας.

Τῆς 'Ελληνικῆς φιλολογίας, ὡς ἐλέγαμεν, ἦτον
 ἐραστῆς ἐκ νεότητος ὁ Πατριάρχης ἡ φήμη τῆς
 ὑπολήψεώς του, τῆς σεμνῆς του ζωῆς τὸν δακτυ-
 λόδειξαν εἰς τὴν ψῆφον τοῦ ἔθνους εἰς Κωνσταντι-
 νούπολιν, χηρευάμενος ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, καὶ
 συνερχόμενος ὁ κλῆρος καὶ πρόκριτοι λαϊκοὶ τῆς
 μεγαλοπόλεως νὰ ἐκλέξουν νέαν πατριάρχην, καὶ
 ἐκλέξαν τὸν Γρηγόριον. Ἦτον ἓνα εἶδος ἐλευθερίας
 εἰς τὴν δουλικὴν ἡμέραν τῆς 'Ελληνικῆς πατρίδος,
 τὸ δικαίωμα Ἕλληνας Χριστιανοὶ νὰ ἐκλέγουν τὸν
 Πατριάρχην τῆς Ἀνατολῆς καὶ νὰ πέρνουν ὅποιον
 προτιμοῦσαν ἀπὸ τὴν ὀμήγυριν τῶν ἱερωμένων ἀν-
 ὄρων τῆς φυλῆς. Χρῆσις παραποτὲ ἀξιεπάτην τοῦ
 μεγάλου δικαίωματος ἔγεινεν ἀπὸ τοὺς ἐντόμους
 ἐκλογεῖς ὅταν ἐκηρύχθη Πατριάρχης ὁ Δημητσα-
 νίτης Γρηγόριος, τότε ἐπίσκοπος Σμύρνης· καὶ πρὸς
 χάριν τῶν νέων ποῦ με ἀκούουν, καὶ διὰ νὰ κατα-
 λάβωμεν ὅλοι βαθύτερα τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς τοῦ
 πατριάρχου Γρηγορίου δὲν εἶναι ἀδιάφορο νὰ ἐξετά-
 σωμεν τί ἐστὶ Πατριάρχης ἀπὸ ταῖς ἡμέραις τῆς

καταστροφῆς τῆς βασιλείας τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἕως τῶρα σχεδὸν ἀκόμη.

Πέφτωντας εἰς τὸν πόλεμον ἡρωϊκῶς ὁ Κωνσταντῖνος ὑστερὸς τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων, μόνη ἐθνικὴ ἐξουσία ἀνωτάτη ἔμεινε ὁ Πατριάρχης ἔμεινε ὡς κεφαλὴ τοῦ γένους, ὡς βασιλέας τῆς φυλῆς. Ἐκρατοῦσε τὸ σκήπτρο τῶν ψυχῶν, ἀλλ' ἀφοῦ ἔλειψε πᾶσα ἄλλη κοσμικὴ ἐξουσία, δίκαιον Ἑλληνικὸ τὸν ἀναγόρευσε ἠχωρὶς περιορισμὸν Ἐθνάρχην. Τῇ ἀληθείᾳ ἐκπαλαὶ συναδέλφοι ἐκκλησιαστικοὶ μὲ τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτον καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας· ἀλλ' ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστόλιζετο μὲ τὴν ἁγλαμύδα τῆς νέας Ῥώμης, ἱερουργεῖτο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ ποίμνιόν του ἦτον πολυανθρώπιον, ἐκλεκτότερον, Ἑλληνικώτερον. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλείας ἢ δικαιοδοσία τοῦ Πατριάρχου ἐπήγαινε μακρύτερα τοῦ κράτους τῶν αὐτοκρατόρων, ἢ βασιλεία τους εἶχε στενέψει εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῆς Θράκης, καὶ ἡ πατριαρχικὴ πνευματικὴ ἐξουσία ἐδιοικοῦσε καὶ λαοὺς ὑπηκόους τῶν Ὀθωμανῶν. Ὄταν ὁ Μωάμεθ Β'ος νικητὴς ἐπῆρε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 29 Μαΐου τοῦ ἔτους 1453 δὲν ἔβαλε χερὶ ἐχθροῦ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατριάρχου· τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὅπου κατὰ τὸ μεσονύκτιον εἶχε μεταλάβει ὁ φιλοκίνδυνος καὶ φιλόπατρις ἡγεμόνας, παρέδωκε εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ἄλλην ἐκκλησίαν ἐδιόρισε διὰ πα-

τριαρχεῖον ἄφησε τὴν σύνοδον νὰ ἐκλέξῃ τὸν Πατριάρχην τῆς, τὸν νέον Πατριάρχην ἐτίμησε μὲ δῶρα, μὲ ποιμενικὴν ῥάβδον. Ἀπὸ τὸ φέρεσιμόν του καὶ τῶν διαδόχων του ἠθέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ τὸν τιμήσῃ ὡς ἐθνάρχην τῆς νικημένης φυλῆς· ὁ Πατριάρχης εἰς τὰ σκοτάδια τῆς δουλείας ἦτον ἓνα φῶς ἡγεμονείας Ἑλληνικῆς, τὸ κύρος του εἶχε κύρος οὐρανέθεν, ἡ ὑπακοή τοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐστάθη διὰ παντὸς πιστή. Οἱ πολεμικοὶ τροπαιοῦχοι αὐτοκράτορες τῶν Ὀθωμανῶν ἐθνάρχην, ὡς εἶπαμεν, τὸν τιμοῦσαν· ἡ ἐξουσία του ἐκρατοῦσε ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν ἕως εἰς τὸν Νεῖλον ποταμὸν, καὶ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἀρμενίας ἕως εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος· ὁ Πατριάρχης ἐπρώτευε εἰς τοὺς ἐπίσκοπους, οἱ ἐπίσκοποι εἰς τοὺς ἱερεῖς, οἱ ἱερεῖς εἰς τὸν λαόν. Ὁ Πατριάρχης ἦτον ὁ ἀνώτατος δικαστὴς τῶν διαφορῶν τοῦ ποιμνίου του ἀπεφάσκε τὰς κρισελογίας μὲ τοὺς νόμους τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων καὶ μὲ τὰ ἔθιμα· ἡ δύναμις του φθάει νὰ τιμωρῇ μὲ φυλάκισιν καὶ ἐξορίαν κεραυνὸς Θεοῦ ἦτον ὁ ἀφορισμὸς του. Τὸ ὄσιον τῆς πατριαρχικῆς ζωῆς, ἡ νηστείας, ἀποφυγὴ ἀπὸ ἔρωτας, ἀπὸ χαροῦς, τὰ γηρατεῖα τέλος, προσόντα ὅλα τιμούμενα καὶ ἀπὸ βαρβάρους καὶ ἀπὸ πολιτισμένους λαοὺς αὗξαναν πολὺ τὸ σέβας πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς τὸν περασμένον αἰῶνα ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον ὁ μέγας Πέτρος φίλος μέγας τῆς πατρίδος του, πολεμιστὴς γενναῖος, νομοθέτης, περιηγητὴς ἀρι-

στος, βασιλέας ἀληθινός, ὄχι τῆς ἀράδας· μόλις πενήντα χρόνοι εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸν θάνατόν του, καὶ οἱ διάδοχοί του εἰς μίαν συνθήκην μὲ τὸν Σουλτάνον περιβόητην καὶ εἰς τοὺς καιροὺς μας ἐβήσαν θεμέλια προστασίας τῆς πίστεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐπιεράτειαν τῶν Ὀθωμανῶν. Κύριοι, ἂν τὸ Ῥωσικὸν κράτος ἦναι αἰτία φόβου ἢ ἐλπίδων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν δὲν εἶναι κείμενον τῆς μελέτης μας· ἠξεύρω ὅμως, ἢ μᾶλλον ὄλοι ἠξεύρομεν ὅτι ἡ νέα μεγάλη δύναμις ὁμοπίστου βασιλέως ἐφάνη εἰς τοὺς Πατριάρχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς τόξον οὐράνιον, μήνυμα χαρᾶς λυτρώσεως καὶ εὐτυχίας. Ὁ Πατριάρχης ἦτον σκηπτροῦχος εἰρήνης, ἦτον ὁ πρῶτος τῶν αἰχμαλώτων τῆς φυλῆς του, ἀλλ' εἰς τὴν Πετρούπολιν εἶχε κρυφὴν ῥομφαίαν, τὴν ῥομφαίαν μεγάλου ἁμοθρήσκου αὐτοκράτορος.

Ἡ διήγησίς μου πρὸς γνῶσιν τῶν ιδιοτήτων ὅλων τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι βέβαια ἀτελής, πέρνει χρῶμα καὶ ποιότητα ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν μου, ἀλλ' ἀρκεῖ διὰ νὰ μάθωμεν ἐν συνόψει πῶς εἶχε ὀργανισθῆ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία εἰς τοὺς πλέον ἐλεεινοὺς καιροὺς τῆς δουλοσύνης, χρησιμεύει διὰ νὰ ἰδοῦμεν, ὡς εἰς μικρὸν πλὴν καθαρὸν καθρέπτην, καὶ ποίαν εἶχε ἀξίαν καὶ ἐξουσίαν ὁ μακαρίτης Γρηγόριος, ὁ σηματοφόρος θανάτου τόσων Ἑλλήνων φονευμένων εἰς τὸν ἀγῶνα. Διὰ νὰ συμπληρώσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν τὴν ἀτελεῖ μας ἐκθεσιν ἀρμόζει νὰ ἀναφέρωμεν τὸ μεγαλύτερον

τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πατριάρχικης ἐξουσίας. Ὁ Πατριάρχης, Κύριοι, ὡς κεφαλὴ μιᾶς διοικήσεως, διαφορετικῆς ἀπὸ τὸν νόμον τῶν κατακτητῶν, ἔδωσέ θρησκείαν, ἔθιμα, γλῶσσαν, τρυτέσι τὴν ἐθνικότητα τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων οἱ νικηθέντες, ἂν καὶ νικημένοι, ἔκολουθοῦσαν ἐκούσιαν δίκαιον, δίκαιον τῆς ἐκλογῆς τους, ἀντίμαχον τῆς κυβερναρχίας τῶν νικητῶν. Ἡ Ὀθωμανικὴ κατάκτησις ἐβόηθη καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πατριάρχου, ἐρμίζε ἡ ἐξ ἡγεμονία εἰς ἓνα σκήπτρο τὴν πρῶην σχισμαμένην εἰς πολλὰ κράτη ἐπικράτειαν Βυζαντινὴν ἢ ἐνόστης τῆς γῆς βεβαίως ἀπλοποίησε καὶ ἐκόλυε τὴν Πατριάρχικὴν κυβέρνησιν.

Ἀπὸ στρατιωτικὴν ἀνδρίαν ἀπὸ ἐπισημὴν πολέμου πρόπύργια ἐθνικῆς ἀσφαλείας, ὑστερήθη διὰ σειρὰν καιρῶν τὸ Ἑλληνικὸ γένος, πλὴν τὸ βάρβαρον τῆς ξένης βασιλείας κατανάγκαζε πολλοὺς νὰ καταφεύγουν εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ σπήλαια ἢ φυγὴ ἦτον πρῶτο δεῖγμα γενναιότητος, πρόδρομος ἐλευθερίας,

Πᾶσι νὰ ἠμεριάζομεν σπου φωλιάζουσι λύκοι,
Πᾶσι μὲ Τούρκους μὲ θηριὰ καλῆτερο νὰ ζοῦμεν.

αὐτὸν τὸν ὕμνον ἐψαλλαν οἱ γέροι πατέρες τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ τοῦ Κίτζου Τζαβέλλα εἰς τὰ γενέθλια τῆς Γιάφας καὶ τοῦ Ἀβαρίκου. Ἡ ἐρημίαις καὶ τὰ βουνὰ ἀνάστησαν ἄνδρας ἡρωϊκοὺς, θάρρος πολέμου καὶ διδασκαλίαν τὰ ἔργα τους εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ καιροῦ.

Πόδας καὶ πόσης εὐεργεσίας ἐστάθη μεστή εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ πατριάρχικὴ ἐξουσία σᾶς ἐνθυμίζω

μόνον ὡς παράδειγμα τὴν Ἐπτάνησον. Ἐπτά νη-
 σία κυματιζόμενα μεταξύ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος,
 μὴ ὑποκείμενα εἰς τὸν Σουλτάνον, πλαισιωμένα ὁμως
 ἀπὸ ξένην χέρα δεσποτικῆν, μαγευμένα ἀπὸ τὴν
 Ἰταλικὴν χάριν τοῦ πολιτισμοῦ, ἀγριεμένα ἀπὸ τὸ
 θέαμα καὶ ἀκρόαμα τῆς γειτοχικῆς βάρβαρότητος
 καὶ δουλείας, πλήν διὰ παντός ἐφύλαξαν πίστιν
 εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα, χάριν τὴν περισσώτερο
 ὡς μοῦ φαίνεται, εἰς τὴν ἀσάλευτον ὑποταγὴν τοῦς
 πρὸς τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄν
 ὁ ἔθνομος τῆς Ἐπτανήσου ἀξίῃ ἐπαίνους τὸ μαρ-
 τυράει ἢ ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἀθηνῶν αὐτὴ ἢ ὁμή-
 γυρις ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδος,
 ἢ ὅποια ἔγραψε εἰς τὴν πρώτην ἀράδα τῶν ἀρίστων
 τέκνων τῆς φυλῆς τρία ὀνόματα ἀνδρῶν, θρέμματά
 τῆς Ἐπτανήσου, δύο ἱερωμένων καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ,
 τὸν Εὐγένιον, τὸν Θεοτόκην καὶ τὸν πολὺκλαυστον
 ἀπὸ ὀφθαλμοῦς Ἑλλήνων Ἰωάννην Καποδίστριαν.
 Ἀπὸ χαμμίαν ἐπαρχίαν Ἑλληνικὴν δὲν ἔμεινε δεύ-
 τερη ἢ Ἐπτάνησος εἰς φόρον αἵματος καὶ ἄλλης
 εὐεργεσίας πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννημένης
 Ἑλλάδος.

Ἀφήστέ τὴν Ἐπτάνησον καὶ στρέφετε τοὺς
 ὀφθαλμοὺς σας εἰς τὴν Σικελίαν μὴ τὰ λόγια μου
 πρὸς βάρος τῆς ἐκλεκτῆς νήσου, ἀλλὰ, λείπωντας
 σκῆπτρον θρησκείας ἑλλητικῆς, ἔλειψε Ἀρχιμήδης
 καὶ Θεόκριτος, ἢ γλυκεῖα καὶ ἐπιστημονικὴ τους
 φωνή,

α ... τὸ μέλος τέθνακε καὶ ὤλετο, Δωρὶς αἰοιδά. » (α).

Καὶ ἀλήθευε ἡ παλαιὰ παλαιὰ προφητεία τοῦ Πλάτωνος, ὡς σώζεται εἰς μίαν του ἐπιστολήν, « ἤξει δὲ (θὰ καταστήσῃ) εἰς ἄρημίαν Ἑλληνικῆς φωνῆς Σικελία πᾶσα. »

Εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον μετὰ τὸν νέον αἰῶνα ἀνέβη ὁ μακαρίτης Γρηγόριος μέγας του ἔπαινος εἶναι ὅτι ἐνόησε πῶς τὸ σκῆπτρόν του εἶναι σκῆπτρον ἔθνικόν. Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος εἶναι θεμέλιον δικαίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι τὸ μυστικὸν τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὁ μυστικὸς λόγος στρατεύματος, εἰς ὧραν ἑνυκτομαχίας, διακρένει τοὺς φίλους, χωρίζει τοὺς ἐχθρούς.

Ἀκούσετε τώρα, ἂν ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἀπὸ τὰ φρονήματά του, ἂν ἀπὸ τὰ πάθη του, ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τοῦ τέλους του, δικαιολογεῖται ὁ ἔπαινος τοῦ ἔθνικου του: Ἄμα λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμύρνης ἐχειροτονήθη Πατριάρχης ἀφιερῶθη εἰς τὸ καλὸ τοῦ νέου καὶ μεγάλου του παιμνίου τὸν βασάνιζε ὁ λογισμὸς ὅτι εἶναι διάδοχος τοῦ σοφοῦ καὶ μεγάλου Χρυσοστόμου, καὶ πῶς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ θαυμαστοῦ ἐκείνου Ἀγίου, ἐμελετοῦσε ἀκόμη μετὰ τρόμον του ὅτι Πατριάρχης ἦτον καὶ ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἀαρών, καὶ ὅτι οἱ καιροὶ ποῦ ἐζοῦσε ἀναλογοῦσαν μᾶλλον μετὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀβραάμ, παρὰ μετὰ τὸν αἰῶνα τοῦ εὐδαίμονος Χρυσοστόμου. Δὲν ἀπελπίσθη ὅμως ὁ γενναῖος Πελοποννήσιος, ἀλλ'

(α) Μόσχου τοῦ Συρακουσίου ἐπιτάφιος Βίβλος, εἰδύλ. Γ'.

ὡς ἰατρός εὐσυνειδήτος, προφυλακτικός εἰς τὰ μέτρα του ἀφιερῶθη εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος κατὰ τὴν δύναμιν του καὶ κατὰ τοὺς καιρούς· φώτισιν εἶχε ἀπὸ τὴν καλὴν του καρδίαν. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, ὁ θρησκευτικός νόμος, μοῦ εἶπαν τινές ὅτι ἔλεγε, εἶναι ὑπεράνθρωπος, θεῖος, ἀλλ' ὁ διερμηνέας τοῦ νόμου, ὁ ἱερέας, εἶναι ἄνθρωπος, ἀμαρτωλὸς ἢ ἀναμάρτητος κατὰ τὸν δρόμον τοῦ πατεῖ ἀρετῆς ἢ κακίας. Ὁρθὴ λατρεία Θεοῦ, ἔλεγε, ζητεῖ καὶ ἅγιον διερμηνέα.

Εὐλαβείας, χρηστῶν ἡθῶν, ἐλεημονητικῆς φύχης, προσπαθοῦσε λοιπὸν ὁ ἐνάρετος Πατριάρχης νὰ ᾖ ἄμεμπτος τύπος, καὶ μετὰ τὸ πνεῦμα ἐνουθετοῦσε ὅλους τοὺς ἱερωμένους τῆς φυλῆς ἐκκλησίαις ἀναέωνε, σχολεῖα συνέδραμε, τυπογραφίαν ἐσύστησεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ βιβλία ἡθικὰ τῶν ἀρχαίων καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐτυπώθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλαπλασιασμός καὶ ἀνάγνωσις καλῶν βιβλίων μορφόνουν νέους ἀγαθοὺς. Ἄξιον τοῦ Πατριάρχου πατριώτου ἦτον καὶ ἡ ἄκρα του φιλοπονία, νὰ παρείκινῃ τοὺς Χριστιανοὺς, ἂν ὡς ἄνθρωποι ἐντέθη νὰ κρισολογοῦνται, νὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὸ προνόμιόν τῆς ἐθνικῆς δικαιοδοσίας καὶ δικαιοσύνης, καὶ νὰ μὴ προστρέχουν εἰς δικαστήρια Ὀθωμανῶν, καὶ μετὰ τὸν ἀπειθὴ ὠργίζετα, καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους τοῦ κράτους ἔγραφε παραγγελίαν θερμὴν καλῆς δικαιοσύνης, καὶ αὐτὸς δικάζωντας δικαιοτάτος ἐπαινεῖτο, ἢ φίλος συμβιβαστῆς ἐγίνετο, διὰ νὰ μὴν ἔχουν

ποτέ πρόφασιν φυγῆς τῆς δικαιοδοσίας του οἱ ἀπειθεῖς, ἢ ἂν φύγουν νὰ καταλογίζωνται ἀπὸ τὴν γνώμη τοῦ κοινοῦ, ὡς λειποτάκται ἐθνικότητος.

Ταῖς ἡμέραις τοῦ πατριάρχου ὁ Γρηγόριος ἐσκέπη συμβάν πολέμου περιβόητο εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ὀθωμανῶν ἦτον τότε ὅταν τὸ ἄστρο τοῦ Ναπολέοντος ἐφεγγε εἰς ὄλην ταύτην λαμπρότητα, καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐβαθίσκει ὁ σουλτάν Σελῆμ. Οἱ δύο αὐτοκράτορες ἦτον σύμμαχοι. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσία εἶχαν στενὴν συμμαχίαν καὶ ἐπολεμοῦσαν τὸν Ναπολέοντα, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀρπάξουν τὸν Σελῆμ ἄπο τὴν φιλίαν τοῦ μονάρχου τῆς Γαλλίας. Ἀφοῦ τὰ ἡμέρα μέτρα τῆς διπλωματίας δὲν ἤφεραν καρπὸν, ἡ δὴ δυνάμεις ἐκίνησαν πόλεμον, ἡ Ῥωσία μὲ ἐξήντα χιλιάδες στρατευμα ἐπέρασε τὸν Νείστερ ποταμὸν, καὶ ἐμπῆκε εἰς τὰ χόματα τῆς Τουρκίας. Ἡ Ἀγγλία ἐκατέβασε εἰς τὴν Μεσόγειον τὰ καράβια τῆς, χιλιάδρμενο φοβερό. Ταῖς 9 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1807 τὰ κάστρα εἰς τὰ Δαρδανέλια ἔχυναν βόλια βροχὴ εἰς τὰ ἄρμενα τὰ Ἀγγλικά, ἀλλ' οἱ ἀνδρείοι ναῦταις ἐπέρασαν τὸ στενὸ μὲ τὴν γνωστὴν τόλμην τῆς Ἀγγλικῆς ψυχῆς. Ἐημερόνωντας ἡ αὐγὴ 9 Φεβρουαρίου οἱ Κωνσταντινουπολίταις εἶδαν τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ σπαρμένην ἀπὸ τὰ τρομερὰ οἰκροτα, ἀπὸ φρεγάδαις καὶ ἄλλα πλοῖα μικρὰ πᾶσι φόβος ἐπῆρε τὰ πνεύματα καὶ τὴν καρδίαν γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν τρομερώτεραις βμῶς ἀπὸ τὸ φοβερό θέαμα τῶν καραβιῶν ἦτον καὶ ἡ ἀπαιτήσις

τοῦ ναυάρχου καὶ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας ἐζητοῦσαν νὰ διωχθῇ εὐθύς ὁ πρέσβυς τοῦ Ναπολέοντος, καὶ νὰ κηρυχθῇ πόλεμος ἐναντίον του ὁμοίως νὰ παραδοθῇ ὅλος ὁ Ὄθωμανικὸς στόλος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀγγλῶν, νὰ πιάσουν οἱ Ῥῶσσοι τὰ κάστρα τῆς Μαύρης θαλάσσης, καὶ οἱ Ἀγγλοὶ τὸν Ἑλλησπόντον. Τὸ νὰ στερχθῇ ὁ Σουλτάνος εἰς τὰ θελήματα αὐτὰ ἦτον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐξουσίαν του, καὶ νὰ σύρῃ τὴν ἀργὴν ἀνικητὸν στρατάρχου, νὰ μὴ στερχθῇ ἦτον ὁ κεραυνοβολισμὸς ἀπὸ τὰ κανόνια τοῦ ἐχθροῦ τῆς θαυμαστῆς Ἐπταλάφου. Τὰ παλαιὰ τεῖχη χαμηλὰ καὶ ἀπροστοίμαστα εἰς πόλεμον, ἀδύνατα νὰ βοηθήσουν τὴν μεγαλοῦπολιν ἐκυμάτιζε εἰς δύο ἡ γνώμη τοῦ Σουλτάνου, τῷ αἰφνῆδιον τῶν κινδύνων εἶχε γονατίσει τὴν μεγαλοψυχίαν του.

Ποῖοι, κύριοι ἀκροαταί, ἔδοσαν θάρρος εἰς τὸν Σουλτάνον, εὐτολμίαν ἀντιστάσεως καὶ συνδρομὴν πολεμικὴν; Δύο ἄνδρες πρὸ πάντων, ἓνας στρατηγὸς τοῦ Ναπολέοντος, τότε πρέσβυς, ὁ Σεβαστιάνης καὶ ποῖος ἄλλος; αὐτὸς ὁ ἐγκωμιαζόμενος ἀπὸ ἡμᾶς σήμερον Πατριάρχης Γρηγόριος ἐκαίρει δύο ὑπηρετοῦσαν τὴν πατρίδα τους, καθένας κατὰ τὸν σκοπὸν του, καθένας τὴν ἐδικὴν του, τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου τὰ βήματα ἐφώτιζε ἔρωσ ἐθνικῆς.

Τὸ Νιβάνι ἐπέσεν εἰς συνθηκολογήματα μὲ τὸν ναύαρχον καὶ πρέσβυν Ἀγγλον, καὶ ἐκέρδησε καιρὸν, καὶ ἄρραξε ὁ ναύαρχος εἰς τὰ νησιά τῶν Πριγκίπων, ἀλλ' εἰς τὸ ἀναμεταξὺ ὁ Σεβαστιάνης μὲ

πολλοὺς ἀξιωματικοὺς, ὁ λαὸς τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ὁ Πατριάρχης ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Χριστιανῶν ὕψωσαν ὀχυρώματα ἕστησαν κανόνια· ἡ Πόλις ἀρματώθη. Ἐμπατιώθηκαν καὶ τὰ συνθηκολογήματα, καὶ ὁ Ναύαρχος ἦλθε ἐκ νέου μὲ τὰ καράβια τοῦ ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφοβέριζε, ἀλλὰ τριακόσια κανόνια στημένα εἰς τὸ παραθαλάσσιο δὲν ἐδείκνυον νὰ τὸν πολεμήσουν· εἶδεν ὁ ναύαρχος τὴν δύναμιν, καὶ ὑποπίπτει μὴ βλαφθῆ ἂν πολεμήσῃ, καὶ μὲ ζημιωμένα πλοῖα ἀναγκασθῆ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ κάστρα, ἀφησε τότε τὴν Προποντίδα, ἀφοῦ δέκα ἡμέραις ἔμεινε εἰς ἐκεῖνα τὰ νερά· ἔσχισε τὸ στενὸ, ὡς πρῶτα, καὶ ἔβρηξε σίδηρο εἰς τὴν Τένεδο.

Τί παρακίνησε τὸν Πατριάρχην νὰ φερθῆ μὲ τόσῃ προθυμίᾳ, μὲ ἐνθουσιασμόν, ὡς μάρτυρες αὐτόπται τῶν συμβάντων βεβαιῶνουν; Τάχα διαταγὴ σουλτανικῆ μεστῆ ἀπὸ φοβερισμοὺς; ἢ ψυχὴ τοῦ Πατριάρχου δὲν ἦτον ψυχὴ δούλου ἀνδρός, καὶ δὲν ἔπερνε ἀπὸ φόβον. Τάχα ἡ κλίσις τοῦ, ἀγάπη πρὸς τὸν περίφημον ἄνδρα τοῦ αἰῶνος, τὸν ὁποῖον βοηθοῦσε ἡ συμμαχία τῆς Τσερκίας, καὶ ἡ ἀμάχη τῆς μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ῥωσίαν; Ἡξεύρετε ὅτι τὸ ὄνομα καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ναπολέοντος εἶχαν κερδήσει πολλὰς ψυχαῖς ἀνθρώπων· τὸν θαύμαζαν ὡς πολεμιστὴν, τὸν ὕμνολογοῦσαν ὡς στρατάρχη, οἱ σοφοὶ ἐπαινοῦσαν τοὺς νόμους τοῦ, οἱ ἱερεῖς τὸν μακάριζαν ὡς ἀνορθωτὴν τῆς θρησκείας, οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον εἶχαν ἰδεῖ φῶς ἐλπίδος σωτηρίας Ἑλληνικῆς· εἰς τὴν ἐκ-

στρατείαν του, καὶ εἰς ταῖς νίκαις του τῆς Αἰγύπτου εἶχε μαζή του καὶ στρατιώτας Ἑλληνας· τὸν ἔλεγεν ὁ κόσμος καταγόμενον ἀπὸ οἰκογένειαν Ἑλληνικὴν εἰς τὴν Κόρσικαν. Τότε εἰς ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις τῆς ἐκστρατείας εἶχε γράψει τὸ πολεμιστήριόν του σάλπισμα ὁ Κοραῆς· τότε ἐψάλλετο νέο τραγοῦδι,

ὄθεν εἶθε τῶν Ἑλλήνων

Κόκκαλα ἰσχορπισμένα

Στὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγός μου

Τώρα λάβατε πνοὴν (α).

Τάχα ἡ ψυχὴ τοῦ Πατριάρχου ζεστὴ ἀκόμη ἀπὸ ταῖς θεαίαις ἀρμονίαις ἔδειξε τόσῃ προθυμίαν εἰς τὰ 1807 πρὸς χάριν τοῦ αὐτοκράτορος Γάλλου; — Ἄλλοι λόγοι θεμελιώτεροι αἰτιολογοῦν, μού φαίνεται, τὸ φέροσιμον τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου. Οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, δηλαδὴ, τὰ προοίμια τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ', ἦτον καιροὶ μεστοὶ ἀπὸ πολέμους, καὶ ὁ πόλεμος, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Θουκυδίδου, εἶναι βίαιος διδάσκαλος· μαζὴ μὲ τὰ Ἀγγλικά πλοῖα ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ φήμη τοῦ διαμοιρασμοῦ τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατείας μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης· τὰ ὅσα ἐζητοῦσαν ὁ Πρέσβυς καὶ ὁ Ναύαρχος Ἄγγλος ἐπιθανολογοῦσαν πολὺ τὴν εἶδησιν. Ὁ Πατριάρχης ὡς ἄνθρωπος πνευματώδης καὶ ψυχὴ Ἑλληνικὴ ἐγνώριζε, ὅτι ἀφοῦ ἔπεσε ἡ Κωνσταντινού-

(α) Διάκου Μαρτελάου Ζακυνθίου.

πολις κανένα ἄλλο χειρότερο δὲν δύναται νὰ συμβῆ εἰς τὴν φυλὴν, εἰμὴ νὰ διαμοιρασθῇ ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐξουσίαν διαφόρων ἡγεμονιῶν. Ὡς προείπαμεν, τὸ σκῆπτρο τῶν Ὀθωμανῶν βασιλεύοντας εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν φυλὴν τῆς εἶχε δώσει δύναμιν τὸ ὁμοίομορφο τῆς γνώμης ἐχύθη εἰς ὅλο τὸ γένος ἢ σύμπνοια, δύναμις τὸ πᾶν ἦτον Ἑλληνικὸν ἐκτὸς τοῦ δυνάστου Ὀθωμανοῦ. Αὐτὸ τὸ καλὸν εἰς τὴν δυστυχίαν ἐκινδύνευε νὰ χαθῇ ἂν εὐτυχοῦσαν ἢ ἐχθροπραξίαις τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου ὅθεν τὸ ζωηρὸν τῆς ἀντικρούσεως τοῦ Ἑλληνοσ Πατριάρχου.

Διατί νὰ μὴ σᾶς εἰπῶ καὶ ἄλλους λόγους, βεβαίως εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἱερωμένου ἀνδρός; Δὲν ἀμφίβαλλε ὁ ἀείμνηστος ὅτι θὰ γυρίσουν γλυκύπνοοι οἱ ἄνεμοι τῆς θείας Προνοίας ἐπειδὴ μὲ τὸν καιρὸν ἢ τὸ φιλοπόλεμο γένος τῶν Ὀθωμανῶν θὰ κλίνῃ γόνα εἰς τὴν θείαν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, ἢ θὰ πάρῃ ἀράδα πολιτισμοῦ, συνείδησις δικαίου, ἐπιστήμης, ἡμερα ἦθη τῆς Εὐρώπης βιάζοντας τὴν προληπτικὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν ἐπαινετὴν μεταμόρφωσιν. Ἄν πάλαι τὰ συμβάντα βραδύνουσι πολὺ πολὺ, ἢ Χριστιανικὴ φυλὴ, καρπούμενη ὅσιον πνεῦμα δικαίου καὶ σοφίαν Ἑλληνικὴν, θὰ καταστρέψῃ τὰ ἐμπόδια, ὡς πλημμύρα ποταμοῦ ἀπὸ ψηλὸ βουνὸ κρεμίζει δένδρα, πύργους, γεφύρια. Ὁ ἀγαθὸς Πατριάρχης δὲν ἤμποροῦσε νὰ προῖδῃ τὸ πότε τῶν συμβάντων, πλὴν ἂν, καθὼς λέγει, ὁ ἱστοριογράφος τῆς φύσεως Bufon, «Le génie est

une longue patience, τὸ ἔξοχον τοῦ πνεύματος θησαυρὸς ὑπομονῆς,» ὁ ἀθῶος Πατριάρχης εἶχε τὴν φώτισιν τῆς σοφῆς ὑπομονῆς.

Δὲν πρέπει νὰ χωρισθῶμεν ἀπὸ τὸ ἔτος 1807 χωρὶς νὰ σᾶς ἀναφέρω ἱστόρημα ἄλλο ἀξιομνημόνευτο τοῦ ἰδίου ἔτους. Ὅμοῦ μὲ τὰ ἀγγλικά τὰ πλοῖα, ὅταν ἐκατέβηκαν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἐμέλλε νὰ συμπράττουν καὶ Ῥουσσικά. Ὅθεν ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν ἤλθε στόλος εἰς τὰ πέλαγα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Σινέβης μὲ τὴν ναυαρχίδα εἶναι ἀραγμένος εἰς τὴν Κέρκυραν· συμβούλιο πολεμικὸ γίνεται, συζητοῦνται δύο γνώμαις· ἢ μία, νὰ χτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ κεφάλι, ἢ ἄλλη, ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγινα νὰ κάμουν ἀπόβασιν στρατιωτῶν τὰ αὐτοκρατορικά πλοῖα εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ τὴν κυριεύσουν. Ποῖος εἶπε τὴν δεύτην γνώμην; ποῖος ὑπερποθεῖ νὰ τὴν δεχθοῦν; Συμπολίτης μας στρατιωτικὸς τὸν ὁποῖον ἐμέλλε νὰ στολίσουν ἢ πλέον χλωραῖς δάφναις τοῦ ἀγῶνος. Ἡ γνώμη του ἀπερρίφθη καὶ ὁ Σινέβης ἐκίνησε πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου, νὰ χτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος εἶχε προλάβει μόνος του ἐμπῆκε εἰς τὴν Προποντίδα, μόνος ἐβγήκε, καὶ ὁ Ῥώσος τὸν πῦρε εἰς τὴν Τένεδον, φυγαδευμένον ἀπὸ τὸν ἀνδρεῖον Πατριάρχην. Ὅχι, Κύριοι ἀκροαταί, δὲν θὰ ἦτον σωστὴ ἀλήθεια, ἀν ἐλέγαμεν ὅτι ὁ Σουλτὰν Σελίμης μὲ τὸν λαόν του, καὶ ὁ Σεβαστιάνης, καὶ ὁ Πατριάρχης, ἀν θέλετε, τὸν ἐδίωξαν. Πρὸς

τιμήν τῶν πολεμικῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης ἄς προσθέσωμεν ὅτι καί ἡ εὐσυνειδησία τῆς καρδίας τοῦ Ἁγγλοῦ ναυάρχου αἰτιολόγησε τὴν φυγὴν τοῦ ἢ τὴν ἀπραξίαν του. Des scrupules d'humanité, λέγει ὁ ἱστορικός Τιέρς, διότι, ἂν ὁ Ἁγγλος ναύαρχος ἐκινδύνευε πόλεμον, μόναν ζημία καὶ σκοτωμὸς ἀνθρώπων ἦτον ὁ καρπὸς τῶν ἔργων του· ἂν ὁ πόλεμος ἦναι ἀνάγκη ἐλσεινὴ, εἴτε ἀτέλεια τῆς ἀνθρωπότητος, ἔστω· πλὴν τὰ σοφὰ ἔθνη τιμοῦνται ἀποφεύγοντας νὰ βλάψουν μόνον διὰ τὴν τέρψιν τῆς ζημίας.

Νὰ σᾶς ἀναγνώσω τὸ τεμάχιον τῆς διηγήσεως τοῦ Κολοκοτρῶνη, διὰ τὸ πολεμικὸ συμβούλιον τοῦ Συνέβη· «Εἰς τοὺς Κορφοὺς εὗρηκα τὸν Παπαδόπουλον καὶ τὸν Συνέβη· ποῦ ἐπαιμάζετο· μαζή με τὰ Ἀγγλικά νὰ χτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολι, τοῦ ἔδωκα μίαν γνώμην· ὅτι εἰς τὴν Ἐπτανήσον εὐρίσκονται 1,200 Φοῦσσοι καὶ 5,000 Ἕλληνες εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἐπτανήσου, καὶ εἶχαν 12 κομμάτια Ντελίνα τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς μαύρης θαλάσσης· ἦσαν 40 Ντελίνα φρεγάδες καὶ μπρίκια, τὰ ὅποια εἶχε βγάλει διὰ νὰ χτυπήσῃ τὸν Βονοπάρτη· καὶ με ἄλλους νησιώτας, νὰ γίνωμε χιλιάδες 25, καὶ ἕξ καράβια, διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τὰ ἄλλα διὰ τῆς Αἰγίνης, νὰ ἀποβιβάσῳμεν ἔξω, καὶ τοὺς ὑπερχόμουν εἰς 2 μῆνας νὰ ἐλευθερώσω τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος ἐδέχθηκε τὴν πρότασίν μου, ἔγεινε συμβούλιον ἀπὸ τὸν Συνέβη, Μοτζενίγο (γενικὸς διοι-

κητής), Μπενάκης, και αντιναύαρχον Λέλη, και στρατηγόν Ἀτρέμ. Ὁ Παπαδόπουλος τὸ ἀνάφερε εἰς τὸ συμβούλιο, και ὁ Μπενάκης ἐναντιώθη, λέγωντας, ὅτι: τὴν Πατρίδα μου ἐγὼ δὲν τὴν χαλάω ἄλλη μία φορά σὰν τὸν Πατέρα μου· ὁ Μοτζενίγος εἶπε ὅτι: πρέπει νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν μὲ τὰ Ἀγγλικά τὸ κεφάλι ὅπου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, και ἔπειτα, ὅταν κτυπήσωμεν τὸ κεφάλι, τὸ ἐπίλοιπον εἶναι ἐδικὸν μας. Ἐτὶ ἐδέχθησαν τὴν γνώμην του και ἀπέβριψαν τὴν ἐδικὴν μου. Ὁ Συνέβης ἐπῆγε εἰς τὴν Τένεδο κτλ.

Ἀκροαζόμενοι τὸ διήγημα τοῦ Καρυτινοῦ Ἑλληνοσ, ἄς ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸν και εἰς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον, και εἰς τὸν ναύαρχον Λέλην, και εἰς τὸν Μοτζενίγον, και εἰς τὸν στρατηγόν Παπαδόπουλον, και εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, (εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ναπολέοντος βόλι κανονιοῦ ἐπῆρε τὸ χέρι του), ἄς τοὺς ἀποδώσωμεν ταῖς εὐχαριστίαις τῆς ψυχῆς μας· ἡ ἐνέργεια τῆς καρδίας τους ἦτον μεγάλη· ἡ δάφνη δὲν φυτρώνει διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὀκνηροῦ, ἡ εὐλογίας τῆς πατρίδος δὲν δοξολογοῦν τὸν ἀκαμάτην· τὸ φιλότιμο και ἡ μεγαλοψυχία τῶν ἀναφερομένων Ἑλλήνων δὲν ἄφιναν νὰ λησμονηθῇ εἰς τὸν κόσμον τὸ ὄνομα τῆς φίλης πατρίδος, και πιστὰ τέχνα πρὸς παλαιὰν μητέρα, ὅπου και ὅπως εὗρισκοντο τὴν τιμοῦσαν μὲ τὴν φρόνησίν τους και μὲ τὴν ἀνδρίαν τους. L'homme s'agile et Dieu mène, ὁ ἄνθρωπος κινεῖται και Θεὸς ὁδηγεῖ, λέγει περίφημος ἐκκλησιαστικὸς τῆς Γαλλίας· παρὰ ποτὲ ἀρμόζει εἰς τοὺς εἰρημένους ὁ σθε-

φός λόγος· οί στοχασμοί τους δὲν κοιμοῦντο, ἄνδρες ἀεικίνητοι, τὸ αἷμά τους δὲν λίμναζε εἰς ταῖς φλέβαις τους· ποῦ πήγαιναν, τί ᾔθελαν; τὸ ἔτος 1821 ἄς ἀποκριθῇ.

«Πῶς ἄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας!» θρηολογοῦσαν εἰς τὴν δουλείαν καὶ ἡ λύραις τῶν Ἑλλήνων· ἡ Ἑλληνικὴ γῆ εἶχε γεῖνει ξένη, πάγξενη διὰ τὰ τέκνα της· πῶς νὰ δοξολογήσωμεν τὸν Ὑψιστον! πῶς νὰ στήσωμεν τρόπαια ἀρετῆς εἰς γῆν δουλосύνης! Πατρίδα ἐζητοῦσαν νὰ οἰκοδομήσουν καὶ ὁ Πατριάρχης εἰς τὰ συμβούλια τοῦ Σεβαστιάνη, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ συμβούλια τοῦ Συνέβη, καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὰ αἵματωμένα χρώματα τοῦ Ὠστερλιτζ καὶ τῆς Δρέσδας. Τὸ ἔτος 1821 συγκέντρωσε, συμπύκνωσε τὴν σύμπραξιν, πάτριον κτίριον οἰκοδομήθη, ἐρρίχθησαν τὰ θεμέλια. Ἀσφάλισαν τὴν νέαν ἀγνὴν πατρίδα ὡς δύο ἄγκυραις ἐλευθερία καὶ βασιλεία. Μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐλευθερία καὶ βασιλεία ἔχουν τὰ δεινά τους· δὲν εἶναι χωρὶς πίκρα τὸ καλὸ τους· ἀλλὰ καὶ ἡ θάλασσα πνίγει χιλιάρμενα, ρίχνει βοσκή τῶν θηρίων της τὰ νηάτα ἀνθηρῶν παληκαριῶν· εἶναι ὁμως καὶ βοήθεια μεγάλη τῆς ἀνθρωπότητος.

Τρίτη φορὰ πατριαρχεύωντας ὁ μακαρίτης Γρηγόριος, συνέβη τὸ μαρτύριόν του· τρεῖς φοραῖς ἐτιμήθη τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας· ποῖα τὰ αἴτια, Κύριοι, ὁποῦ τὸν ἐκατέβαζαν ἀπὸ τὴν ἱερὴν ἡγεμονίαν; Τὰ κακὰ πάθη τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπίβουλα τῶν ὁσίων ἔργων τῶν ἐναρέτων. . . . Κάλλιον νὰ σᾶς

ὁμιλήσω διεξοδικώτερα πῶς ὁ μακαρίτης ὑπόφερε τὴν παῦσίν του ἢ τὴν ἐξορίαν του· θὰ ἐννοήσωμεν βαθύτερα τὰ προσόντα τῆς ψυχῆς του· ἔπειτα θὰ λάβωμεν τὴν εὐχάριστον ἀφορμὴν νὰ ἰδοῦμεν καὶ εἰς τὴν πατρίδα μας τὸν νόμον ἐκεῖνον τῶν κοινω-
 νιῶν χωρὶς τοῦ ὁποίου ἀνάστασις ἔθλους παλαιοῦ ἢ γέννησις νέου δὲν γίνεται. Ὅταν ἓνα ἔθνος θὰ δοξασθῇ εἰς τὸν κόσμον πρῶτα σημεῖα εἶναι ἡ ἐμ-
 φάνισις ἀγαθῶν καὶ γενναίων ἀνθρώπων, ἡ τάξις τοῦ Θεοῦ, ὁ κανονισμὸς του, φαίνεται, εἶναι πρῶτα ἓνας ἢ ὀλίγοι, ἔπειτα οἱ πολλοί· λάμπει τὸ παρά-
 δεῖγμα, συμμορφόνονται οἱ ἄλλοι· τὸ ὄνομα τοῦ ἔθλους ἔχει μεγαλεῖο ἢ δὲν ἔχει ἀναλόγως ἂν ὀλί-
 γοι ἢ πολλοὶ πατοῦν τὰ ἴχνη τῶν ἐνδόξων πρωτο-
 φανέντων, ἢ ἂν φιλοτιμοῦνται καὶ νὰ τοὺς προσπε-
 ράσουν εἰς ἀρετὴν· διακρίνει τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας ἄκρος πόθος τῆς τελειοποιήσεως τῆς ψυχῆς των καὶ φιλήρημο πνεῦμα· ἡ μοναξιά καλλιεργεῖ τοὺς καλοὺς στοχασμοὺς, προγύμνασμα ἀναγκαῖο τῶν ἐπαινεμένων ἔργων. Γὰ δύο διακριτικὰ τὰ εἶχε ὁ μακαρίτης Γρηγόριος, καὶ ὁ καιρὸς τῆς παύσεώς του ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τὸ μαρτυράει· ἐπειδὴ τὸν ἐδέχετο τότε τὸ ὄρος, τὸ Ἅγιον Ὅρος, καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν γαλήνην τοῦ τόπου ἀφιέρωνε ταῖς ὥραις του εἰς μελέταις θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας. Οἱ ἀρ-
 χαῖοι εἰκόνιζαν τὸ στοιχειὸ τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ ὡς εὐμορφο παληκάρι μὲ τὰ μάτια πρὸς τὸν οὐ-
 ρανὸν καὶ μὲ τὸ μάγουλο εἰς τὴν παλάμην, ὡς ἡ μοῖρα τοῦ τόπου νὰ καλῇ φυσικὰ τὴν μέριμνα

τοῦ ἀνθρώπου εἰς κείμενα οὐράνια καὶ εἰς βίον ἀθῶων. Ὁ ἅγιος Βασίλειος καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος, μάλιστα ὁ δεύτερος ἔζησε καὶ ἀσκητικῶς εἰς τὸ ὄρος, ἦτον ἐρασταὶ τῆς τερπνῆς ἡσυχίας. Ἀκούσετε τί γράφει ὁ Βασίλειος, εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, οὔτε τριανταετῆς ἀκόμη, ἄφησε ταῖς ἡδονικαῖς Ἀθήνας, ἰδοὺ τί γράφει ἀπὸ τὰ σπήλαια τῆς Ἀρμενίας, ἔπου ἐπροτίμησεν ἂν ζῆ ἡῦρα τόπον σύμφωνα μὲς τὴν ἐπιθυμίαν μου, ἢ ἐλπίδες μου δὲν εἶναι ὄνειρο, ἀλλ' ἀλήθεια ἔστησα τὴν κατοικίαν μου εἰς ψηλὸ βουνί, τὸ ζώνει ὀλόγυρα δάσος πυκνὸ, καὶ βρέχει ταῖς ρίζαις του ποταμός· ἄλλος ἂς ἐπαινέσῃ τὰ εὐμορφα ἄνθη τοῦ βουνοῦ, ἢ τὸ κελαΐδισμα τῶν πουλιῶν· ὁ νοῦς μου δὲν καταγίνεται εἰς τέτοια· ἢ γαλήνη τοῦ τόπου μὲ μαγεύει.— Μὲ πόσῃ χάριν περιγράφει ὁ Βασίλειος ταῖς νύκτας τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὴν σιγαλίαν τοῦ αἰθέρος, καὶ τὰ ἄστρα, κατὰ τὴν ἔκφρασίν του, ἄνθη ἀμάραντα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ὅποια ὑψόνουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ ὀρατὰ θαύματα εἰς τὰ ἀόρατα.

Τὸ φιλέρημον τῆς ψυχῆς τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ πόσῃ χάριν χαρίζει εἰς τὸν νοῦν ζωὴ ἀσκητοῦ ἀφιερωμένη εἰς καλὴν μελέτην, τὸ ἐννοοῦμεν ἀπὸ ταῖς ὀλίγαις ἀράδαις τοῦ Ἁγίου ποῦ θὰ σᾶς ἀναγνώσω «Θωρεῖς λαμπρὸ βασιλικὸ οἰκοδόμημα, ἢ περιστύλιον ὠραῖον ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ· στρέψε μᾶλλον τοὺς ὀφθαλμούς σου εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ εἰς ταῖς πεδιάδας τῆς γῆς καὶ τὰ παραθιλάσσια τοῦ γιालοῦ, παῖος δὲν θὰ κρίνῃ ὡς μικρὰ τὰ ἀριστουργήματα

τῆς τέχνης ἂν εἰς τὴν γαλήνην τῆς μελέτης τοῦ θαυμάζῃ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου μὲ τὸ χρυσὸ τῆς φῶς, ἢ καθήμενος πλησίον εἰς νερὸ καθαρῆς βρύσης, εἰς εὐωδιασμένα χόρταρια ξανοίγῃ εἰς τὰ βάθη, δάση πυκνὰ καὶ ποταμούς; »

Ποιοὶ ἦτον οἱ διαλογισμοὶ τοῦ νέου τέκνου τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἀνδρὸς τοῦ 10' αἰῶνος, τοῦ ποιμενάρχου τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ ἐραστοῦ τῆς ἀρχαίας εὐγλωττίας τῶν σοφῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ μοναστήρι τῆς Λαύρας ἢ τῶν Ἰβήρων, ἢ εἰς τοὺς ἴσκιους τῶν δένδρων τοῦ Ἀθῶνος; Μηνυτῆς δὲν μοῦ ἦλθε κανένας τῶν στοχασμῶν τοῦ ἀγίου ἐρημίτου εἰς τὴν γαλήνην τοῦ ὄρους, ἀλλ' ἀμφιβάλλομεν ποιοὶ ἦτον; ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου δὲν μαντεύομεν τὰ ἄνθη καὶ τοὺς καρπούς του; Εἶτε ὡς ἄνθρωπος τοῦ 10' αἰῶνος ἐσυλλογίζετο, εἶτε ὡς βλαστὸς γῆς Ἑλληνίδος, εἶτε ὡς ἐκλεκτὸς πολίτης τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ἰησοῦ, ἓνας ἦτον ὁ κύριός του στοχασμὸς, μία ἢ μελέτη του, τὸ τέλειον. Πόσοι ἀγῶνες, πόση πλάνη, ἕως ὅπου νὰ φθάσῃ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἰς τὸν 10' αἰῶνα! ταξείδια μεγάλα, κέρδη ἀνάλογα γῆ καὶ οὐρανὸς ἐπατήθη ἀπὸ τὴν εὐτυχησμένην τόλμην τοῦ ἀνθρώπου, σοφοὶ ἄνδρες ἐβάθυναν εἰς τὴν εἶδησιν τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, καὶ ἔλαμψε μὲ κάλλος ἀδιήγητο τὸ γνωμικὸ τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν «Γνωθὶ σαυτόν.» Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ὅπου τὸ ἔγραψεν εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ δὲν ἦτον ἀρκετὸς διδάσκαλος τῆς ἐντολῆς τῆς. Οἱ θησαυροὶ τοῦ πολιτισμοῦ Ἀσσυρίων, Αἰγυπτίων.

τῆς φυλῆς τοῦ Ἰσραὴλ, Ἑλλήνων, Ῥωμαίων, νέων Εὐρωπαίων, Ἰταλῶν, Ἀγγλῶν, Γάλλων, κοίτονται σωρὸς ἀνεκτίμητος εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα. — Ἡ πορεία τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἠθικότητος εἶναι, κύριοι, καὶ ἡ πορεία τῆς τελειότητος. Εἶναι λοιπὸν φυσικόν, ἂν, ὁ μακαρίτης Πατριάρχης, πρόθυμος ζωῆς ἀγαθῆς, ποῦ εἶδε τὴν μεγάλην δύσιν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, καὶ ταῖς αὐγαῖς τοῦ ΙΘ', ἂν εἶχε κείμενον τῆς μελέτης του τὸ τέλειον εἰς τὴν γαλήνην τοῦ ὄρους.

Τέκνον τῆς Ἑλλάδος ὁ Γρηγόριος, τὸ αἷμά του ἐσυγγένευε μετὰ τὴν τελειότητα. Ἀπὸ τοὺς πύργους τοῦ βουνοῦ ἀγνάντευε ἂν ἡ ὄρεξις του τὸ καλοῦσε τὰ Στάγειρα, τὴν πατρίδα τοῦ Ἀριστοτέλους, τῆς πλέον ἐκλεκτῆς εἰκόνας τῆς τελειότητος τοῦ νοός. Ποῖα φυλὴ ὡς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπλησίασε ποτὲ τόσον εἰς τὴν ἐντέλειαν; ἂν δοξολογήσωμεν τὴν Ἑλλάδα θρόνον τῆς ἁρμονίας, ἀνοιξὶν παντοτεινὴν τοῦ πνεύματος, ἔχομεν πρὸς ἀπόδειξιν μάρτυρας ἀξιοπίστους τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, σώζονται, καὶ ἡ περιουσία των εἶναι κληρονομικὸ καύχημα τῶν ἀπογόνων καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ μεγαλειόν τους μεστὴ καρποῦ πλουτίζει ἡ οἰκούμενη. Ἡ ἀξία εἴτε ἡ χάρις τῶν περιφήμων συγγραφέων ἀνοίγεται ξεχωριστὰ εἰς τοὺς εὐδαίμονας, ὅσοι δηλαδὴ ἐννοοῦν τοὺς ἀρχαίους εἰς τὴν παλαιάν τους φράσιν καὶ πνέουν τὸν ἀέρα ποῦ κ' ἐκεῖνοι ἀνέπνευσαν, καὶ κάθονται εἰς τὰ ἱστορικὰ παραθαλάσσια καὶ ἀκρωτήρια, καὶ εἰς τὰ ἀμφιθέατρα τῶν δαφνο-

στολισμένων ἀθλητῶν· ὁ τόπος σχολιάζει τὸν συγγραφέα, καὶ ὁ λόγος τοῦ συγγραφέως ζωντανεύει τὰ ἀναίσθητα μάρμαρα καὶ τοὺς μαραμένους ποταμούς. Εὐμορφο σχόλιο! θὰ μοῦ εἰποῦν ὅσοι ἤξεύρουσιν ὅτι ὅπου εἶναι τώρα ἡ Καββάλα ἦτον τὰ Στάγειρα τοῦ Ἀριστοτέλους! Ἐννοοῦμεν τὴν ἄβυσσον ἢ ὁποῖα χωρίζει τὴν μίαν πόλιν ἀπὸ τὴν ἄλλην· πλήν καρδιά ζεστὴ πατριωτισμοῦ οἰκοδομεῖ εἰς τὰ παλαιὰ τρίμματα ἢ εἰς ταῖς ἀλλόφωναις βαρβαρικαῖς φυλαῖς ταῖς πολιτείας τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων Ἑλλήνων. Ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Γρηγορίου ἐτελειοποιῶσε εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του τὴν νέαν Ἑλλάδα, νέα καὶ παλαιὰ ζωγραφίζοντο ὡς μία εἰκόνα εἰς τὴν ψυχὴν του, καὶ εὐφραίνετο ὅλην τὴν χάριν τῶν σοφῶν Ἑλλήνων συγγραφέων.

Κοσμικὴ τελειότης, κάλλος εὐγλωττίας, δὲν ἦτον ὅμως τὸ ποθοῦμενον τέλειον τῆς ψυχῆς τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου· ἡ νόησις τῶν θεῶν ἰδιοτήτων τοῦ Δημιουργοῦ, ἡ ἀθανασία, ἡ εὐτυχία δικαίων καὶ ἀγίων ἦτον κατὰ προτίμησιν τὸ κείμενον τῆς παντοτεινῆς του μελέτης. — Τὸ μοναστήρι τῆς Λαύρας, ἀκροαταί, εἶναι κτισμένον εἰς ταῖς ρίζαις τοῦ Ἀθωνοῦ· κατάκορφα τοῦ βουνοῦ εἶναι ναὸς τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν κορυφὴν ἀγναντεύει ὁ θεατῆς, ἂν ὁ οὐρανὸς ἦναι ἀνέφελος, τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνατολικά, καὶ ὡς εἰς δίσκον χρυσοῦν τὰ πολυάριθμα Ἑλληνικὰ νησιά πρὸς τὴν δύσιν· ἐκεῖ ἀνεβαίνουν μίαν φορὰν τὸν χρόνον οἱ Πατέρες, τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ ἐκκλη-

σιάζονται. Πόσαις φοραῖς ἀνέβη βέβαια καὶ ὁ μακα-
ρίτης Γρηγόριος! «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν,
ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον,» πόσον γλυκὰ ἀντη-
χεῖ εἰς ἀκοὴν Χριστιανοῦ ἢ θεία αὐτῆ φωνῆ πρὸς
τὸ τέλος τῆς λειτουργίας! Πόσον γλυκύτερα, μῶ
φαίνεται, καὶ ὠφελιμώτερα ἀκόμη ἂν ἦσαι εἰς τὴν
κρυφὴν τοῦ Ἄθωνος, ἐχῆς καὶ τὴν καθαρότητα
τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου! Ἀνεβαί-
ωντας ψηλὰ βουνὰ χωριζόμεσθε ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια,
γειτονεύοντες τὰ οὐράνια μᾶς φωτίζει πνεῦμα ἐπου-
ράνιον, ὁ νοῦς μας ξανοίγει, ἐννοεῖ καθαρώτερα τὸ
φῶς τὸ ἀληθινόν, τὰ προσόντα τῆς θείας μεγαλοδου-
ναμίας. Ἄν θεῖο προαἰσθημα, προορατικόν, ἀγναν-
τεύωντας τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔλεγεν εἰς τὴν
καρδίαν τοῦ Πατριάρχου ὅτι ἐμελλε ἐκεῖ μίαν ἡμέ-
ραν, ἀνήμερα τῆς Λαμπρῆς νὰ φονευθῆ φόνον ἀνό-
σιον, πόσον ζωηρότερα θὰ αἰσθάνετο τὰ προσόντα,
τὴν δικαιοσύνην μάλιστα τῆς θεότητος, προκαλῶν-
τας ἡ θυσία του, ὁ θάνατός του ἀπόδοσιν μεγάλης
ἀποζημιώσεως, τὴν κατάταξιν τῆς ψυχῆς του εἰς
τὴν μακαρίαν ζωὴν τῶν ὁσίων καὶ δικαίων! — Ἄν
ὁ Πατριάρχης ἐνδυμένος ἀκόμη τὸ μολύβι τῆς σαρ-
κὸς εὐφραίνετο εἰς τὸ βουνὸ τοῦ Ἄθωνος, μελε-
τῶντας τὰ θεῖα προτερήματα τοῦ πλάστου, ποία ἦ
ἡδονή του, τὸ ἀνέσπερον τῆς εὐτυχίας του, ὅταν
πνεῦμα καθαρὸ, ἅγιο, πορευόμενον ἀπὸ τὰ λουτρά
τοῦ μαρτυρίου εἶδε κατὰ πρόσωπον τὸν οὐράνιον
Πατέρα καὶ δικαστὴν του!

Ἔως ἐδῶ, κύριοι ἀκροαταί, ἔφθασα γράφωντας τὸ ἐγκώμιον τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου Γρηγορίου, καὶ δὲν τὸ ἐτελείωσα· καὶ ἂν ἡ ὁμιλία μου ἔως τῶρα σᾶς εὐχαρίστησε, λυποῦμαι ὅτι, μὴ τελειώνοντας τὸ ἔργον μου ὑστεροῦμαι τόσο ποσὸν ἀκόμη τῆς ἀγάπης σας· ἂν πάλιν δὲν σᾶς εὐχαρίστησα, μὴ τελειόνωντας ἐβγήκα κερδαιμένος, σᾶς βάρυνα ὀλεγώτερον· ἀλλὰ πῶς νὰ κατορθώσω τῶρα ὥστε τελειόνωντας νὰ ἐπιτύχω τὴν εὐχαρίστησίν σας χωρὶς ἀντιλογίαν; Ἐλπίζω ὅτι ἡῶρα τὸ ποθοῦμενον, καὶ τιμῆσατέ με με τὴν καλὴν σας ἀκρόασιν. Παρατηρήσετε αὐτὸ τὸ βιβλίον, «Ἠθικὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου» (1) παρακαλῶ τὸν Κύριον Πρόεδρον τῆς Βουλῆς, τοὺς Κυρίους Βουλευτάς, νὰ τὸ δεχθοῦν ὡς μίαν προσφορὰν, καὶ νὰ τὸ θέσουν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἄλλων βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης· τὸ πρωτότυπον εἶναι γραμμένον Ἑλληνιστί, ὡς ἐνοεῖτε· τὸ παρὸν βιβλίον εἶναι μετάφρασις εἰς τὸ ἀπλὸ ἀπὸ τὸν Μακαρίτην Γρηγόριον· Ἴδου ἡ ἀφιέρωσις, «Εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας.... ὁ Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος». Ποῦ τὸ ἡῶρα αὐτὸ τὸ βιβλίον; τίνοσ ἰδιοκτησία ἦτον; Τὸ ἀγόρασα εἰς Λονδίνον κατὰ τὸ 1840, ἐπουλήθη ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τοῦ μακαρίτου Φρεδερίκου Νόρθ Λόρδ Γύλφορντ, ἰδοῦ γεγραμμένον τὸ ὄνομά του Frederic North, πατημένη καὶ ἡ σφραγίδα του μετὰ τὸ γνωμικόν· «La vertu est la seule noblesse, μόνη εὐγένεια».

(1) Δεικνύει τὸ βιβλίον.

νεια ἢ ἀρετῆ· ὥστε, κύριοι, τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐνθουμίζει, ἢ ἄς εἰποῦμεν μὲ συνταγματικὸ ὕφος, ἀντιπροσωπεύει τρία ὀνόματα ἀνδρῶν, σεβαστὰ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Δὲν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τὰ βιβλία τιμοῦν τὸ οἰκοδόμημα τῆς Βιβλιοθήκης, ποῦ νὰ μὴν παραμερίσῃ μὲ σέβας εἰς τὴν παρουσίαν τόσοσιν σεβαστῆς τριανδρίας, καὶ νὰ μὴν χαρῆ διὰ τὴν νέαν συνοδίαν. Θέλετε, κύριοι, ἀγιάζωντας τὸ τέλος τῆς ὀμιλίας μας, νὰ σᾶς ἱστορήσω μὲ ἄκραν συντομίαν τὰ θεῖα διακριτικὰ τῆς ἀρετῆς τριῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος; ἀκούσετε.

Γέννημα τῆς Καισαρείας, ὁ ἀγγελικὸς Βασιλεῖος, ἐπρόκοψε εἰς τὴν σοφίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν εὐγλωττίαν τῶν Ῥητόρων ἐδῶ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς φημισμένης γῆς ποῦ πατοῦμεν ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν σπουδὴν του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἀγκάλην τῶν γονέων του, καὶ ἡ φωνὴ του ἠκούσθη καὶ ἐπαινέθη εἰς τὰ δικαστήρια τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἡ κλίσις του τὸν ἔσερνε εἰς τὰ θεῖα ἐποθοῦσε νὰ συνδράμῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ κόσμου, συντρίβωντας τὴν παλαιὰν δεισιδαιμονίαν, καίωντας τὰς προλήψεις, μορφώνωντας νέα ἔθνη, νέαν τάξιν καὶ ἀρμονίαν ψυχῆς. Ἦτον ὁ τέταρτος αἰῶνας ἔπειτα ἀπὸ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία εἰς τὰ στενὰ, τὸ Εὐαγγέλιον, οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες, οἱ Φιλόσοφοι, ὡς ἄνεμοι φοβεροὶ ἀπὸ ψηλὰ βουνὰ, ἐβασάνιζαν καὶ ἐκυμάτιζαν τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων· εἶδε ὁ Βασιλεῖος τὴν κατάστασιν

τοῦ κόσμου, ἐμέτρησε εἰς τὸ ζῦγι του καλὸ καὶ
 κακὸ, θεῖο καὶ πρόσκαιρο, ἐπῆρε τὴν ἀπόφασίν του·
 νέος εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν ἐβαπτίσθη εἰς τὴν μητρόπο-
 λιν Ἐκκλησίαν τῆς Καισαρείας, ἐχάρισε τὸ περιτ-
 τὸν τῆς οὐσίας του, ἐπειδὴ ἦτον πλούσιος, εἰς τοὺς
 ἐνδεεῖς, φυλαττόμενος τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρετῆς·
 ἐταξείδευτε εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, Αἴγυπτον, Πα-
 λαιστίνην, διδασκόμενος ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας τὰ
 μυστήρια τῆς πίστεως, καὶ γονατίζωντας εἰς τὰ
 Ἱεροσόλυμα, καὶ προσευχόμενος εἰς τὸν τάφον τοῦ
 Σωτῆρος, αἰτούμενος φώτισιν χάριτος πνευματικῆς·
 πλούσιος ἀπὸ τὰ φῶτα τῆς περιηγήσεώς του ἐστρά-
 φη, εἶδε πάλιν τὴν πατρίδα του, ἐχειροτονήθη ἱερέας,
 καὶ ἀποθνήσκωντας ὁ Εὐσέβιος, Ἀρχιεπίσκοπος τῆς
 Καισαρείας καὶ Μητροπολίτης τῆς Καππαδοκίας,
 ἐκλέχθη ἀντ' ἐκείνου. Εἴκοσι ἔτη ἔζησε ποιμὴν ἅγιος
 ποιμνίου εὐτυχισμένου. Ὁ ἅγιος Βασίλειος εἰκονί-
 ζει τὸ τέλειον τοῦ Χριστιανοῦ Ἱεροκλήρου· τὸ θέ-
 μα τῶν ὁμιλιῶν του ἦτον τὰ ἠθικὰ δῶρα τῆς ψυ-
 χῆς, καὶ ἐνδυμένος ὁ λόγος του μὲ ὄλην τὴν εὐ-
 γλωττίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· περιττὸν νὰ σᾶς
 εἰπῶ, ὅτι τὰ πραττόμενα ἀπὸ τῶν Ἁγίων ἦτον σύμ-
 φωνα μὲ τὰ λεγόμενα. Σχολεῖα οἰκοδόμησε εἰς τὴν
 ἐπαρχίαν του, ἐργαστάσια, νοσοκομεῖα· ἐκανόνισε
 τάξιν μοναστηριακὴν, ὄχι πρὸς χάριν ὀκνηρίας κα-
 λογηρικῆς, ἀλλὰ τὰ θεῖα ἔργα συγκεροῦσε μὲ τὴν
 καλλιέργειαν τῆς γῆς, μὲ τὴν φιλομάθειαν. Ἄσ-
 κηνος ἀπὸ τὸν ἄμβωνα νὰ παραδίδῃ πρῶτ', ἐσπέρας
 τὴν θεῖαν του διδαχὴν, ἀκούσετε καὶ πῶς προοιμιάζει

εἰς μίαν του ὀμιλίαν, «Εἶναι πολιτείας ἀνθρώπων, ὅπου οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἕως εἰς τὰ παράωρα τῆς νυκτὸς καταγίνονται ἄλλοι εἰς ὀκνηρίαν ἔργων καὶ ληθαργίαν πνεύματος, ἄλλοι κυνηγοῦν δημόσια ἐπαγγέλματα καὶ μηχανεύονται χίλιαις ἐπιβουλαῖς πρὸς τὸ τέλος τους, ἄλλοι νυκτερεύουσι εἰς θεάματα καὶ ἀκροάματα θεατρικὰ, καὶ τὴν ὄρθην χρῆσιν, τὴν ἐκ θεοῦ χρῆσιν τῆς ζωῆς παραβλέπουσι, νὰ καταγίνωνται, δηλαδή, εἰς τὸ φίλῆργον, εἰς ἀγαθοεργήματα πρὸς θεραπείαν κοινω- νικὴν. Τὰ ἄσεμνα πάθη τῆς καρδίας τους δὲν τοὺς ἐγκαταλείπουν οὔτε εἰς τὰ ὄνειρατὰ τῆς νυκτὸς, καὶ πολλοὶ ὄνειρεύονται χειροκροτήματα θεάτρου, περιστέρια ἀεροπετοῦντα, καὶ βροχὴ ἀπὸ εὐώδη στέφανα εἰς κεφαλὴν ὑποκρίτριας· δὲν εἶναι προτιμότερο νὰ ἔρχεσθε ἐδῶ εἰς τὸν ἱερόν ναόν, νὰ ἀκροάζεσθε τὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ μεστοὶ ἀπὸ τὴν θείαν παραίνεσιν νὰ καταγίνεσθε ἔπειτα εἰς ἔργα ἠθικὰ, εἰς τέχνας εἰρήνης; δὲν κερδίζομεν νὰ προτιμοῦμεν κάλλιον, νὰ θαυμάζω- μεν τὰ θεάματα τῆς πλάσεως, γῆς καὶ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ὄρατῶν κτισμάτων νὰ ἐν- νοοῦμεν τὰ ἀόρατα; Εὐμορφος εἶναι ὁ ἥλιος ποῦ μᾶς φωτίζει, ἀκοίμητος εἰς τὴν κίνησίν του, χαρὰ, ὀφθαλμὸς τοῦ κόσμου· ἀλλὰ πόσον προτιμότερος εἰς κάλλος καὶ εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς ὁ ἥλιος τῆς θείας δικαιοσύνης! λάμπει ὠκεανὸς, σαλεύουν τὰ νερά του, ἠχολογοῦν τὰ κύματά του εἰς τοὺς βρά- χους τῆς γῆς· ἀλλὰ πόσον προτιμότερο τὸ ἠχολό-

γημα, ἡ βοή τῆς φωνῆς ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδιῶν, ποῦ ὑψόνονται εἰς δέησιν ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ ὑψίστου εἰς τὸν ἐπουράνιον τοῦ θρόνον!

Ὅταν, κύριοι, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔγεινε καὶ ὁ θάνατος ἔκλεισε τὰ εὐγλωττα χεῖλη τοῦ Ἀγίου, τί συνέβη εἰς τὴν θανάην του; Μεταξὺ Ἑβραίων, Χριστιανῶν, εἰδωλολατρῶν, ἀνδρῶν πάσης φυλῆς ἐγίνετο συναγωνισμὸς δακρύων, ποῖος νὰ κλαύσῃ περισσότερον τὸν εὐεργέτην του, τὸν δίκαιον ἄνδρα; ἐπειδὴ ὡς φιλόανθρωπος ἦτον κοινὸς εὐεργέτης εἰς ὅλους, καὶ συνέπεσε, καθὼς συχνὰ συμβαίνει εἰς μεγάλην συρροήν κόσμου, ὅτι πολλοὶ ἐθανατώθησαν εἰς τὴν πλημμύραν τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ζωντανοὶ τοὺς ἐδοξολογοῦσαν ὅτι εἰς τὴν ἡμέραν αὐτὴν τοὺς ἐσυνέβη θάνατος, καὶ ὡς θύματα ἐπιτάφια εὐλογημένα τοὺς ἐμακάριζαν.

Δεκαπέντε αἰῶνες ἀπέρασαν ἀφοῦ ἔλειψε ἀπὸ τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἃς λαλήσωμεν τώρα ὀλίγον καὶ διὰ τὸν ἄλλον εὐεργέτην τῆς φυλῆς μας, τὸν Γύλφορδ, τὸν ὁποῖον καὶ εἶδαμεν καὶ ἀκούσαμεν, καὶ θαρρῶ νὰ τὸν βλέπω, νὰ βλέπω θαρρῶ τὴν χάριν τῆς ψυχῆς του νὰ ἀκτινοβολῇ εἰς πρόσωπον μὰ τὴν ἀλήθειαν ὅχι κομψόν.

Ὁ βίος τοῦ μακαρίτου Γύλφορδ περιστρέφεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς σφραγίδος του «ἡ ἀρετὴ μὲν εὐγένεια», καὶ εἰς τὴν ὑπογραφὴν του, τὴν ὁποῖαν συνήθιζε, πολίτης Ἀθηναῖος, ὡς βλέπετε καὶ εἰς μίαν του ἐπιστολὴν, γραμμένην κατὰ τὸ ἔτος 1814 πρὸς τὴν φιλόμουσον Ἑταιρίαν τῶν Ἀθηναίων (1). Τὰ δύο αὐτὰ, ἐπιγραφὴ καὶ ὑπογραφὴ, συγ-

(1) Δεικνύει τὴν ἐπιστολὴν.

κρατούμενα εἶναι ἡ ἱστορία ὅλης τοῦ τῆς ζωῆς, ὡς δύο ἀστέρες ἀκοίμητοι φωτίζουν τὴν θνητὴν τοῦ ὀδοιπορίαν· ἐθεωροῦσε ἀρετὴν τοῦ νὰ ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντα πολίτου Ἀθηναίου πιστὸς εἰς τὴν ἐξόφλησιν, ὡς θεμελιωτῆς σχεδὸν καὶ ἄοκνος εὐεργέτης ἐπαινέθη τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἑπτανήσου, τῆς φιλομεύσου εταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. Νέους Ἑλληνας πολλοὺς ἐπεμπε μὲ ἐξοδὰ του νὰ σπουδάζουν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ὥστε τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα, δασωμένο ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς δουλείας καὶ ἀμαθείας νὰ χρυσοφωτισθῇ ἀπὸ ταῖς ἀκτῖναις τῆς σοφίας τοῦ κόσμου, μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ ἡ μεγαλοψυχία καὶ ἡ φρόνησις τοῦ φίλου ἀνδρὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ πάρῃ ὁρόμον ἰσιώτερον πρὸς τὸ τέλος τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους, καὶ τὰ ἔργα του ἐστάθησαν γόνιμα βλαστὸς τῶν προσπαθειῶν του εἶναι καὶ ὁ ἐπαινούμενος καθηγητῆς Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος. Ἄλλ' ἴσως κανένας τῶν ἀκροατῶν μου μὲ ἐρωτήσῃ, ἴσως μὲ ἐρωτήσῃ καὶ χαμογελῶντας, Πολίτης Ἀθηναῖος! πόθεν, πότε ἡ ἐγγραφή του; τὸ πολίτης ὑποθέτει πολίτευμα, ἐλευθερίαν· ὑποθέτει καὶ κυβέρνησιν ἐθνικὴν, ποῦ ὅλα αὐτὰ κατὰ τὸ ἔτος 1814; θὰ σὰς εἰπῶ, κύριοι, πόθεν καὶ πότε μηνολογεῖται ἡ ἐγγραφή του, καὶ τὸ ψεῦδος δὲν θὰ μολύνει τὰ χεῖλη μου· ἡ φωνὴ τῆς σάλπιγγος, ποῦ εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος ἐσυντρόφευε τὸ πρῶτὸν ἄσμα τῶν Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε παῖδας, γυναῖκας, ναοὺς, τάφους προγόνων, νῦν περὶ πάντων ἀγῶν, ἡ αὐτὴ ὥρα, τὰ ἴδιον σάλπισμα ἐκήρυξε καὶ τὸν Γύλφορδ

πολίτην Ἀθηναῖον, ἐπειδὴ ποῖο τὸ ἀποτελέσμα τῆς θαυμαστῆς ναυμαχίας; Ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος, ἡ δόξα τῶν γραμμάτων· ἂν ἐνικοῦσε ὁ Ξέρξης, τὸ βάρβαρον τῆς ξένης βασιλείας ἤθελε κάψει τὸν σπόρον παντὸς καλοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκοίτετο εἰς τὰς τριήρεις τῶν Ἀθηναίων· καὶ τί ἄλλο ἐπροσπαθοῦσε νὰ κάμη ὁ Γύλφορδ εἰς ὅλην του τὴν ζώην, εἰμὴ ν' ἀναστήσῃ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων; βεβαιωθῆτε, οἱ Σαλαμῖνιοὶ γνωρίζοντες ταῖς προσπάθειαις τοῦ ἀνδρός, ἤθελε τὸν χαιρετήσουν ὅλοι γνήσιόν τους συμπολίτην, καὶ ἂν ἐσώζοντο Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤθελε τοῦ προσηκωθῆ ἡ ὁμήγουρις τῶν θεατῶν ὅχι ὀλιγώτερον, παρ' ὅ,τι ἐπροσηκώθησαν οἱ πρόγονοι εἰς τὸν Θεμιστοκλῆ· καὶ μὲ δίκαιο· ἐπειδὴ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἔργων τοῦ Θεμιστοκλῆ ἀφανισμένα ἀπὸ πολλαῖς αἰτίαις καὶ ἀπὸ τὴν πολυκαιρίαν, αὐτὸς ἀφιερώθη νὰ τὰ ἀνορθώσῃ καὶ νὰ χρησιμεύσουν θεμέλια ἱερὰ νέου μεγαλείου τῆς νέας Ἑλλάδος. Τὸ μεγάλο μυστήριον, Κύριοι ἀκροαταί, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς αὐξήσεως, τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους μας εἶναι εἰς τὰ θαυμαστὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τὴν ὀρθὴν τους μελέτην καὶ ἀνάγνωσιν πλουτίζει ὁ νοῦς ἀπὸ λογικὴν, ἡ καρδιά καίεται ἀπὸ ἔρωτα ἡρωϊσμοῦ, τὰ χεῖλη γεμίζουν ἀπὸ εὐγλωττίαν, κοντολογίης, τὸν βάρβαρον ἄνδρα, τὰ ἄγρια ἔθνη μεταμορφώνει ἡ Ἑλληνικὴ χάρις εἰς ἔθνη σοφὰ καὶ πολιτισμένα, καὶ τοὺς χαρίζει τὰ σκῆπτρα τῆς γῆς· θέλετε παράδειγμα αὐτῆς τῆς μεταμορφώσεως; τὸν ἴδιον τὸν Γύλφορδ· αἷμα βαρβάρων ἦτον

εἰς ταῖς φλέβαις του, τὸ αἷμα τῶν πειρατῶν τῆς Σκανδιναβίας, τῆς Νορμανδίας· ἀλλ' εἶδατε τὸ ἠθικὸν κάλλος τῆς ζωῆς του· διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γεννηθῆ τις Ἕλληνας διὰ νὰ δοξασθῆ μετὰ χλαμύδα Ἑλληνικὴν, γίνεται ἀπὸ τὴν ἀρετὴν του καθῶς καὶ ὁ γεννημένος Ἕλληνας γίνεται βάρβαρος, ἂν τὸ πνεῦμά του μείνῃ χέρσο πάσης καλῆς ἐπιστήμης· ἂν ἡ ἀχαριστία μιάνῃ τὰ σπλάγχνα του· ἂν ληστεία, δολοφονία, ἱματόνουν τὰ χέρια του· ἂν οἱ στοχασμοὶ του ὁμοιάζουσιν τὰ ὄνειράτα, τὸ παραλογητὸ θανάτου, ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς εἰς τὰ λείψια.

Ἄλλ' ἄς λαλήσωμεν τώρα καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Γρηγόριον, πληρόνωντας τὴν ὑπόσχεσίν μου νὰ σᾶς ὁμιλήσω καὶ διὰ τοὺς τρεῖς. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν ἠμπορῶ νὰ μὴ κηρύξω τὸν ἅγιον Πατριάρχην εὐτυχέστερον τῶν ἄλλων δύο, ἐπειδὴ αὐτὸς εὐτύχησε νὰ σφραγίσῃ μετὰ θυσίαν τῆς ζωῆς του τὴν ἀγάπην του διὰ τὸ γένος του, καὶ τὴν εὐσέβειάν του πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὅχι ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἦτον ἀρμόδιοι τόσης ἀρετῆς· ἀλλὰ τέλος πάντων εἰς αὐτὸν ἔτυχεν ὁ πολυτιμότερος λαχνός.

Ἐνήμερα τῆς ἑορτῆς τῶν Βαίων, τὴν Κυριακὴν, φίλοι τοῦ ἔλεξαν καὶ τὸν παρακαλοῦσαν, καὶ ἄνδρες ἐπίσημοι τῶν πρεσβειῶν, νὰ φύγῃ, νὰ σωθῆ· τὰ μέτρα τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐγίνοντο ἄγρια, ἀνήμερα, καὶ καθένας ἠμποροῦσε νὰ προιδῆ τὸ μέλλον· τὸν παρακαλοῦσαν λοιπὸν νὰ φύγῃ, τοῦ ἐπρόσφεραν καὶ τὰ μέσα· Πρὸς αὐτὸν μετὰ παρακινῆτε εἰς φυγὴν, εἶπε εἰς τοὺς φίλους, μὴν θέλετε νὰ σωθῶ· ἡ ὥρα τῆς φυγῆς μου θὰ ἦτον ἀρχὴ σφαγῆς, ὥρα

σπαθιοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὴν ἄλλην Χριστιανωσύνην· εὐμάρρο πρᾶγμα θέλετε νὰ κάμω, μεταμορφωμένος μὲ καμμία προβιά εἰς τὴν πλάτην νὰ φεύγω εἰς τὰ καράβια, ἢ σφαλισμένος εἰς πρεσβείαν φιλικὴν νὰ ἀκούω εἰς τοὺς δρόμους τὰ ὄρφανὰ τοῦ ἔθνους μου νὰ σπαράττουν εἰς τὰ χέρια τοῦ δημίου. Εἶμαι Πατριάρχης διὰ νὰ σώσω τὸν λαὸν μου, ὄχι νὰ τὸν ῥήξω εἰς τὰ μαχαίρια τῆς γιαντιζαριᾶς· ὁ θάνατός μου ἴσως χρησιμεύσει περισσότερο παρ' ὅ, τι ἐδύνομουν ποτὲ νὰ φαντασθῶ πῶς θὰ ὠφελήσῃ ἡ ζωὴ μου. Οἱ ξένοι βασιλεῖς θὰ ταραχθοῦν εἰς τὴν ἀδικίαν τοῦ θανάτου μου· δὲν θὰ ἰδοῦν ἴσως μὲ ἀδιαφορίαν ὑβρισμένη τὴν πίστιν τους εἰς τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ὅπου εἶναι ἄνδρες ἀρμάτων Ἕλληνες θὰ πολεμήσουν μὲ ἀπελπισίαν πολέμου ποῦ συχνὰ χαρίζει τὴν νίκην, εἶμαι βέβαιος· κάμετε λοιπὸν ὑπομονὴν εἰς ὅ, τι μοῦ συμβῆ. Σήμερον τῶν Βαίων, ἃς φάγωμεν εἰς τὸ τραπέζι τὰ ψάρια τοῦ γαλοῦ, καὶ παρεμπρὸς, ἐντὸς ἴσως τῆς ἐβδομάδος ἃς φάγουν καὶ αὐτὰ ἀπὸ ἡμᾶς.— Ὅχι δὲν θὰ χρησιμεύσω ἐγὼ περίγελο τῶν ζώντων, καὶ περπατῶντας μὲ Διάκουσ καὶ μὲ ἄρχοντας εἰς τοὺς δρόμους τῆς Ὀδησσοῦ, τῆς Ἑπτανήσου ἢ τῆς Ἀγκώνας νὰ μὲ δαχτυλοδείχουν τὰ παιδιὰ, ἰδοὺ ὁ φονιάς Πατριάρχης! ἂν τὸ ἔθνος μου σωθῇ καὶ θριαμβεύσῃ θὰ μ' ἀποζημιώσῃ, ἐλπίζω, μὲ θυμιάματα τιμῆς καὶ ἐπαίνου, ἐπειδὴ ἔκαμα τὸ χρέος μου. Τέταρτη φορὰ δὲν θὰ ἀντιβῶ πλέον εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθωνος, δὲν τὸ θέλω· χαίρετε σπήλαια καὶ κορυφαῖς τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ· χαῖρε Θαλάσσιον κῦμα· χαῖρε Σπάρτη

καὶ Ἀθήνα, ὅπου ἤθελα νὰ συστήσω σχολεῖα ἐπιστημῶν διὰ τοὺς νέους τῆς πατρίδος· χαῖρε γῆ τῆς γεννήσεώς μου, Δημητζίνα. Ἐγὼ ὑπάγω ὅπου με καλεῖ, με βιάζει ἡ γνώμη μου, ἡ μεγάλη μοῖρα τοῦ ἔθνους, καὶ ὁ οὐράνιος θεός, ἔφορος θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Χρῆστώ εἰς ἓναν τῶν ἀκροατῶν μου, τὸν σεβάσιμον Μάρκον Δραγούμην, τὴν ὁμιλίαν τοῦ Πατριάρχου εἰς τοὺς φίλους του) καὶ ἡ προφητεία τῆς ὁμιλίας του ἀλήθευσε· ἀνῆμερα τῆς λαμπρῆς ἡ γεροντικῆ κεφαλῆ του, ὁ ζωηρὸς ὀφθαλμὸς του, ποῦ ἐνέπνεαν χαρὰν καὶ πίστιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἐμελάνισαν ἀπὸ τὸ αἷμα πηγμένον εἰς τὸ πρόσωπό του· ἀλλὰ τί ἐσυνέβη; Κύριοι ἀκροαταί, ἡ τρικυμία γῆς καὶ θαλάσσης εἶναι φτωχὴ παρομοίωσις τῶν τρικυμιῶν τῆς ψυχῆς· βροντὴ καὶ ἀστραπὴ τοῦ οὐρανοῦ δὲν ἀντιβοοῦν τόσον εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν, ὅσον ὁ σκοτωμὸς τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων· οἱ θαλασσινοὶ ἔγειναν ἀτρόμητοι, καὶ καίουν μεγάλα καράβια τοῦ ἐχθροῦ· ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ἀπὸ τὸν σκοτωμὸν παραδόθηκε Τριπολιτσά, Ἀθήνα, Σάλωνα· εἰς τὴν κόψιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σπαθιοῦ ἦτον γραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, καὶ ἐθέριζε· ὀργὴ πολέμου ἐθανάτωσε ἀδιακρίτως πολεμικοὺς ἀνδρας καὶ ἀθῶα βρέφη εἰς τοὺς κόρφους τῶν μητέρων· δὲν ἀκούετε ἀπὸ τὸ φρούριο τῶν Σαλώνων, ἀπὸ τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν κλαῦμα, φωνὴ παιδιῶν, γυναικῶν; παρακαλοῦν, δέονται διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς των, ζητοῦν τὴν χάριν με φωνὴν Ἑλληνικὴν· ἐδῶ,

εις χώματα Ἑλληνικὰ γεννήθηκαν, καὶ δὲν γνωρίζουν σχεδὸν ἄλλην γλῶσσαν, καὶ εἰς τὴν γέννησίν τους ἔβρεαν πλοῦτη καὶ μεγαλεῖα. Μάταια παρακαλέσματα! τὸ μολύβι καὶ τὸ σπαθὶ ἀστράφτουν καὶ καίουν· πλησίον τοῦ στρατῶνος, εἰς ἐκεῖνο τὸ στενὸ σοκάκι τὸ αἷμα ἔτρεξε αὐλάκι, αἷμα ἀπὸ ταῖς θυγατέρας καὶ ἄθῳα ἀνήλικα τῶν ἀλλοφύλων. — Μὴ γένοιτο, νὰ ζωγραφίζω ἐνώπιόν σας ὡς καύχημα τὴν σφαγὴν ἀθῶων παιδιῶν καὶ γυναικῶν, ἀχροαμα καὶ καύχημα ἀναρμόδιον εἰς τόσο εὐαίσθητο καὶ ἐκλεκτὸ ἀχροατήριον μόνον ἀγωνίζεμαι νὰ χαράξω εἰς τὸ πνευμά σας ὅτι ὁ φόνος τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου ἐστάθη ὥρα κρίσιμη διὰ τὸ γένος μας· καὶ ἀπεφάσισε καὶ ἔθρεψε τὴν ὀργὴν καὶ τὸ πείσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς αὐτονομίας. Εἰς αὐτοὺς τοὺς πρώτους καιροὺς εὐκολώτερα ἤθελε γραφθοῦν συνθήκαις ἀγάπης μεταξὺ λεόντων καὶ ἀνθρώπων, μεταξὺ λύκων καὶ ἀρνιῶν, παρὰ μεταξὺ Ὀθωμανῶν καὶ Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε, θανατώνωντας τὸν ἐθνάρχην τῆς φυλῆς νὰ χτυπήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τὸ ἔθνος, νὰ τοῦ μαράνη μὲ μιᾶς τὴν ζωὴν· πλὴν ἐσυνέβη ὅλο τὸ ἐναντίον· τὸ κέντρον ἀληθινὰ ἐβρατίσθη, ἔλειψε· ἀλλ' ἄπλωσε, ἐσχόρπισε παντοῦ, εἰς τὰ μέρη ὁ καθένας εἶπε τὸν ἑαυτὸν τοῦ κέντρον ὁ καθένας αὐτοχειροτονήθη ἐθνάρχης· ἐχάθηκε ὁ πατριάρχης, ἔμεινα ἐγὼ· ἂν δὲ τὸ εἶπαν ὅλοι, τὸ εἶπαν οἱ γενναιότεροι. Ἐννοήσετε τώρα, φίλοι ἀχροαταί, διατὶ οἱ γέροντες τοῦ ἀγῶνος, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὁ καθεὶς θαρρῆε τὸν ἑαυτὸν τοῦ αἵτιον τῶν ἡρωικῶν κατορθωμάτων· βαθύνετε εἰς τὴν καρδίαν τους, ἄλλοι τὸ λέγουν σκεπαστά, ἄλλοι τὸ λέγουν ἀνοικτά, μὴ θαρρῆετε πῶς θέλουν νὰ μᾶς γελάσουν· τὸ πιστεύουν, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, τὸ εὐλογον καὶ τὸ ἄδικον κρατιοῦνται ἀπὸ τὸ χέρι εἰς τὴν γνώμην τους. Ἀπὸ δοξάρι τόσο

τεντωμένο, τὸ βέλος ἔμελλε νὰ χυθῆ βροντερό και θανατηφόρο.

Ἐγὼ, Κύριοι ἀκροαταί, τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου Γρηγορίου ἐξετάζωντας ἀπαθῶς τὴν ἀθωότητα τῆς νεότητός του, τὸ ὄσιον τοῦ ἀνδρός ὡς ἱερέως, τὸν νοῦν του, φίλον, λάτρην ἐπιστήμης, τὴν γυναικίτητα τοῦ θανάτου του, μετρῶντας τὸ καλὸ τοῦ προήλθε εἰς τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴν θυσίαν του, πρώτη κοινωνία αἵματος χυμένου εἰς ἀνάστασιν ἐλευθερίας, δὲν δειλιάζω νὰ τὸν κηρύξω ὡς ἓνα τῶν ἐνδοξοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἱστορίας, εἰς τὴν ἀράδα τῶν εὐεργετῶν τῶν ἀγίων τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἡ εὐχή του με ἡμᾶς, με ἔθλον τὸ γένος, ἡ εὐχή του με ὄλους τοὺς Χριστιανοὺς τῆς γῆς, περιπλέον ἀκόμη, με Χριστιανοὺς και με μὴ Χριστιανοὺς, ὥστε ἡ εὐχή του νὰ τοὺς κατευδῶσῃ εἰς ὁδὸν σωτηρίας, και ἀπὸ ἐχθροὶ και φονεῖς του νὰ γίνουιν προσκυνηταί του και τέκνα του! Μεῦ φαίνεται κύριοι, πῶς εἴμεθα ἀρκετὰ προχωρημένοι εἰς πολιτισμὸν, ἀρκετὰ ἀναγεννημένοι εἰς τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, ἀφοῦ δὲν καταριόμεθα, δὲν ἀναθεματίζομεν πλέον ἀλλὰ δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς τῶν ὄσων δὲν χαίρουται ἀκόμα φῶτα και κάλλος Χριστιανισμοῦ. Αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, αὐτὰ τὰ λόγια μου, τὰ ὅποια ἐγὼ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, δανείζομαι ἀπὸ τόσο σεβαστὸ και ἑλληνικὸ ἀκροατήριον γυναικῶν και ἀνδρῶν, αὐτὰ τὰ λόγια μας, εἶμαι βέβαιος, εἶναι τὰ πλέον εὐώδη ἄνθη, με τὰ ὅποια κατὰ τὸ ἐτήσιόν μας ἔθιμον, στολίζομεν και τὴν φετεινὴν ἐθνικὴν πανήγυριν τῆς 25 Μαρτίου.

